

UDK: 355 (497.5) (091)
929 MARIĆ, A.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 20. veljače 2001.

General August Marić: životopis jednoga hrvatskog časnika

NIKICA BARIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Ovaj rad prikazuje život i djelovanje Augusta Marića, časnika austro-ugarske i kraljevske jugoslavenske vojske, kao i domobranstva Nezavisne Države Hrvatske. Marić se u različitim okolnostima prilagođavao novonastaloj političkoj situaciji i uspijevalo mu je ostvariti uspješnu karijeru i napredovanje. U drugim slučajevima, on je unatoč različitim teškoćama ipak uspio osigurati osobnu egzistenciju. U radu se razmatraju i interpretacije Marićeve života koju su dali drugi povjesničari.

August Karlo Milutin Marić, rođen u Goraždu u Bosni 25. ožujka 1885.¹, bio je posljednji potomak obitelji s dugom i uglednom tradicijom. Austrijski car Leopold I. je 1671. za vjernu službu dodijelio plemstvo varaždinskom gradskom sucu Matiji Mariću, a ta obitelj dala je nekoliko varaždinskih gradonačelnika. Početkom 18. stoljeća Marićevi su se preselili u zapadnu Ugarsku. Tijekom napoleonskih ratova jedan Marić borio se u austrijskom konjaništvu, a i Augustov djed bio je austrijski časnik. Početkom 20. stoljeća obitelji je priznat predikat "de Ács" po nazivu sela u blizini Komároma² u Ugarskoj pokraj kojeg je početkom 19. stoljeća bio posjed Augustova pradjeda. Augustov otac Adalbert rođen je 1851. godine. On je od austro-ugarske okupacije 1878. do pred Prvi svjetski rat radio kao kotarski i okružni predstojnik u različitim dijelovima Bosne i Hercegovine. Nakon umirovljenja preselio se u Zagreb, gdje je i umro 1923. godine. Augustova majka Mileva rođena je u obitelji Pokrajac iz sela Bovića kraj Gline. Završila je srpsku učiteljsku školu i 1880. postala učiteljica srpske narodne škole u Sarajevu. Umrla je 1930. u Zagrebu.³

¹ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), fond Augusta Marića (dalje: FAM), kutija 1, prijepis krsnog lista Augusta Marića.

² Danas Komárno u Slovačkoj. Na njemačkom jeziku to mjesto se zove Komorn.

³ HDA, FAM, kut. 1, *Auszug aus dem Stammhäume der Familie Marich de Ács*; Sveučanstvo Srpske učiteljske škole u Karlovcu za gđicu Milevu Pokrajčevu, 21. VI. 1877.; Dekret Uprave srpske narodne škole u Sarajevu o postavljanju Mileve Pokrajac za redov-

August Marić kao časnik austro-ugarske vojske

Nakon četiri razreda osnovne škole u Bosanskoj Krupi, August Marić je 1894. nastavio školovanje u vojnim gimnazijama u Ugarskoj i Moravskoj. Gimnazije je završio s dobrim uspjehom i zatim se upisao na Vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu, koju je završio s vrlo dobrim uspjehom. Nakon završetka akademije potporučnik Marić je u kolovozu 1904. dodijeljen 2. husarskoj (konjaničkoj) pukovnici u Sedmogradskoj (Transilvaniji). Od 1909. do 1912. pohađao je Ratnu školu (*Kriegsschule*) u Beču, koju je završio kao šesti u klasi s vrlo dobrim uspjehom. Time je postao pripadnik glavnostožernoga časničkog zbora, a 1. studenoga 1914. unaprijeđen je u čin glavnostožernog satnika.

Nakon završetka Ratne škole Marić je kao glavnostožerni časnik služio u različitim konjaničkim postrojbama na granici prema Rusiji. Tu je dočekao i početak Prvog svjetskog rata. Skoro je cijeli rat proveo na ruskoj bojišnici. Radio je u zapovjedništvima različitih austro-ugarskih i njemačkih divizija, zborova i armija.

Nakon što je sovjetska Rusija 1918. izašla iz rata, Njemačka i Austro-Ugarska su dobile mogućnost da dobar dio svojih snaga s istoka prebace na druge bojišnice. Pretpostavljam da je upravo zbog toga posljednjih deset ratnih mjeseci Marić služio u stožeru 18. carske i kraljevske pješačke divizije koja se nalazila na talijanskoj bojišnici. Tijekom rata Marić je bio nekoliko puta odlikovan austro-ugarskim i njemačkim odlikovanjima.⁴ Zapovjedništvo 1. carske i kraljevske armije je u rujnu 1917. Marića ocijenilo najboljim ocjenama. Iako je uglavnom radio u različitim zapovjedništvima, pokazao se sposobnim i prilikom boravka na bojišnici.⁵

nu učiteljicu, 21. V. 1880.; *Bela Marich de Ács bittet um die Uebersetzung in den dauernden Ruhestand, An die Landesregierung in Sarajevo*, Travnik 11. X. 1913.; August pl. Marich satnik glavnog stožera bivše austro-ugarske vojske slavnom općinskom poglavarstvu u Gornjoj Stubici, Zagreb 29. XII. 1918.; Adalbert pl. Marich dvorski savjetnik bos. herc. zem. vlade u miru Slavnom općinskom poglavarstvu u Donjoj Stubici, Zagreb 3. V. 1919.; kut. 2, August Marić Upravi Gradskog narodnog muzeja u Varaždinu, Zagreb 30. VI. 1948.; kut. 6. novinski članak iz nepoznatih zagrebačkih novina "Novi zapovjednik Savske divizijske oblasti general A. Marić", Zagreb 3. XII. 1940. (dalje: Novinski članak).

⁴ HDA, FAM, kut. 1, *KuK 1. Armee Kommando - Abschrift des Vormerkbogens für die Zeit vom 15. September 1916. bis 15. September 1917. - Hauptmann der Generalstabskorps August Marich de Ács*; kut. 2, spis bez oznake o službi Augusta Marića tijekom Prvoga svjetskog rata.

⁵ HDA, FAM, kut. 1, *KuK 1. Armee Kommando - Abschrift das Vormerkblattes für Qualifikationsliste - Hauptmann das KuK Generalstabskorps August Marich de Ács, Feldpost 413, 15. IX. 1917.*

August Marić kao časnik kraljevske jugoslavenske vojske

Satnik Marić je 18. listopada 1918. dobio dozvolu za odlazak na odmor u Zagreb. U 18. pješačku diviziju trebao se vratiti 26. studenoga 1918.⁶ No, on se nikada nije vratio u svoju postrojbu. Bili su to posljednji dani Austro-Ugarske Monarhije. U Zagrebu je proglašena Država Slovenaca, Hrvata i Srba koja je raskinula veze s Austro-Ugarskom, a uskoro se ta država ujedinila sa Srbijom i Crnom Gorom u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.⁷

Fotografija glavnostožernog satnika 1. klase Augusta Marića s iskaznice izdane od Vojne policije IV. armijske oblasti Vojske Kraljevstva Srba Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 16. srpnja 1919. HDA, FAM, kut. 6.

⁶ HDA, FAM, kut. 1, K.u.K. 18. Infaterie Divisions Kmdo. - Urlaubschein, 18. X. 1918.

⁷ Bogdan KRIZMAN, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, Zagreb 1977.

August Marić je već 3. studenoga 1918. počeo služiti novouspostavljenom Narodnom vijeću Slovenaca Hrvata i Srba, prvo u njegovom odjelu za narodnu obranu, a zatim u 53. pješačkoj pukovniji i u novoustrojenoj Zagrebačkoj pješačkoj pukovniji Narodne vojske. Početkom 1919. upućen je na službu u Ljubljanu. Krajem 1918. u jednom dokumentu je napisao da želi pristupiti u “našu narodnu vojsku” jer je odgojen u “hrvatskom jugoslavenskom duhu”.⁸

Vojska novonastalog Kraljevstva SHS uglavnom se razvijala na temeljima vojske Kraljevine Srbije koja je 1918. ostvarila “oslobođenje i ujedinjenje” jugoslavenskih naroda pod krunom Karađorđevića. Nasuprot tome, vojska Austro-Ugarske Monarhije smatrana je negativnom silom koja je bila prepreka jugoslavenskom ujedinjenju.⁹ Ubrzo nakon ujedinjenja stanovništvo krajeva koji su prije bili u sastavu Austro-Ugarske Monarhije sve je više osjećalo novu vojsku kao okupatorsku silu. Na području Hrvatske izbile su brojne pobune protiv nasilja koje je provodila vojska i žandarmerija.¹⁰ I nakon konsolidacije nove države, vojska je ostala sredstvo kralja i beogradske vlade u održavanju unitarističkoga državnog uređenja. Hrvatski političari i časnici hrvatske nacionalnosti nisu imali utjecaja na vođenje i upravljanje vojskom, a svaki pokušaj da se osudi takvo stanje, vlasti su nastojale spriječiti.¹¹ I pojedini srbijanski krugovi bili su svjesni da zbog takvog stanja u eventualnom ratu ne mo-

⁸ HDA, FAM, kut. 1, August pl. Marich, satnik glavnog stožera bivše austro-ugarske vojske slavnom općinskom poglavarstvu u Gornjoj Stubici, Zagreb 29. XII. 1918.; Prepis uvjerenje Štaba IV armijske oblasti - Intendatura I Vojnog okružja u likvidaciji, K Broju 3997/II, Zagreb 6. XI. 1924.; fond Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, kut. 19 (odio za narodnu obranu), Povjerenik za narodnu obranu - osobni vjesnik naredaba, br. 4, Zagreb 19. I. 1919.

⁹ Opširnije o vojsci Kraljevine SHS/Jugoslavije vidjeti Mile BJELAJAC, *Vojska Kraljevine SHS 1918-1921*, Beograd 1988.; Isti, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije 1922-1935*, Beograd 1994.; Isti, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, Beograd 1999. Bjelajac inzistira na “pozitivnom jugoslavenstvu” koje je njegovano u kraljevskoj vojsci kao skladnoj kombinaciji tradicija i vrijednosti svih jugoslavenskih naroda. Smatram da je takvo mišljenje neutemeljeno, i da je ta vojska od 1918. do 1941. bila čimbenik srpske dominacije u jugoslavenskoj državi, o čemu više u Nikica BARIĆ, “Vojska kao čimbenik integracije - Mile Bjelajac (1999.): Jugoslovensko iskustvo sa multietničkom armijom 1918-1991. Beograd: 168 str.”, *Polemos, Časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, sv. 3, br. 1, Zagreb, siječanj-lipanj 2000., 165.-172.

¹⁰ Opširnije o tome vidjeti, primjerice, Bosiljka JANJATOVIĆ, “Hrvatski seljaci i pitanje vojne obaveze 1918.-1925.”, *Historijski zbornik*, god. XLVIII; Ista, “Izvještaj bana Matka Laginje o pobuni seljaka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u rujnu 1920. godine”, *Časopis za suvremenu povijest* (dalje: ČSP), br. 1/1992.; Ista, “Represija spram hrvatskih seljaka 1918.-1921.”, ČSP, br. 1/1993.

¹¹ Tako su npr. krajem 1930. vlasti zapovjedile da se spriječi izrada manifesta koji je navodno trebao izraditi bivši austro-ugarski potpukovnik Ivan Perčević. U njemu je trebalo pokazati nepravednu nacionalnu zastupljenost (u korist Srba) u jugoslavenskoj vojsci. HDA, grupa XXVI, kut. 17, fascikla III, Kraljevska banska uprava Savske banovine u Zagrebu, 13. XII. 1930., zaprimljeno od Načelstva sreza Kastavskoga.

gu računati na nesrpske nacionalnosti, pa su predlagali ustrojavanje vojnih jedinica koje bi bile popunjene isključivo Srbima.¹²

Kakav je bio položaj Augusta Marića u vojsci, u koju je kao jedan od prvih Hrvata primljen 7. svibnja 1919. kao glavnostožerni satnik 1. klase? Iako su slijedila daljnja unapređenja - u bojnika u lipnju 1920. i u potpukovnika u listopadu 1924., prve godine službe u novoj vojsci nisu bile lake.¹³ Marić je tijekom 1919. i 1920. godinu dana služio u Makedoniji u kojoj je tada još uvijek vladalo ratno stanje. Tamo se nekoliko puta razbolio, među ostalim i od malarije. Od travnja 1922. do ožujka 1923. zapovijedao je 1. bojnom 17. pješačke pukovnije "Vojvoda Mišić" koja je na albanskoj granici obavljala "posebne zadatke", a možemo pretpostaviti da su se pod time podrazumijevale borbene akcije protiv Albanaca. Marićev zahtjev da bude premješten, budući da se na toj dužnosti ne može kao glavnostožerni časnik stručno usavršavati, bio je odbijen.¹⁴ U određenoj mjeri Marićev položaj tih godina podsjeća na sarkastičan Krležin opis bivših "crno-žutih" časnika koji su pristupili novoj vojsci: "(...) eto, te malarične, žute, ispijene pojave (...) što mjesto da lumpuju u Beču, skomrače po arnautskim garnizonima, danas su žigosani kao veleizdajnici i nitko im ne vjeruje na poštenu riječ ni na prisegu".¹⁵ Određeno nepovjerenje prema Mariću vidljivo je u ocjeni koja mu je dana 1921., kada je obnašao dužnost načelnika stožera Drinske divizijske oblasti. Marić je ocijenjen najboljim ocjenama - kao konjanički časnik slabo se snalazio u pješaštvu, ali je trudom ipak postizao dobre rezultate. No, u ocjeni je navedeno i da je "Povučen i slabo se druži sa oficirima sem onih iz A.-Ugarske vojske; želeći je da je više iskren".¹⁶ U sljedećim godinama Marić je imao uspješnu karijeru, obnašajući razne visoke zapovjedne dužnosti u raznim dijelovima jugoslavenske države, među ostalim i u Zagrebu kao načelnik stožera 1. konjaničke divizije i pomoćnik načelnika stožera IV. armijske oblasti. Od travnja 1936. do listopada

¹² Jacob B. HOPTNER, *Jugoslavija u krizi 1934-1941*, Rijeka 1972., 176., bilj. 63.; Mladen STEFANOVIĆ, *Zbor Dimitrija Ljotića 1934-1945.*, Beograd 1984., 58.; Ljubo BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije 3*, Zagreb 1990., 24., bilj. 30.

¹³ HDA, FAM, kut. 1, Odluka prestolonasljednika/kralja Aleksandra o primanju Augusta Marića u vojsku Kraljevine SHS i dvije odluke o njegovom unapređenju; kut. 6, Novinski članak.

¹⁴ HDA, FAM, kut 1, Uverenje garnizonske ambulante u Gostivaru, 16. VIII. 1922.; Uverenje 17. pešadijskog puka u Valjevu, 10. VIII. 1922.; Uverenje 17. pešadijskog puka "Vojvoda Mišić", Vinkovci 5. VI. 1925.; kut. 2, đeneralštabni major August A. Marić, komandant 1. bataljona 17. pešadiskog puka za Komandanta 17. pešadiskog puka, Valjevo 17. VI. 1922.; Komanda 1. armijska oblasti, 20. VI. 1922.; Ministarstvo vojske i mornarice Kraljevine SHS - opšte vojno odelenje - adutanturni odsjek, Pov F./A. Br. 7583, 29. VI. 1922. za Komandu 1. armijske oblasti.

¹⁵ Miroslav KRLEŽA, *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*, Sarajevo 1990., 34.

¹⁶ HDA, FAM, kut. 1, Ocena majora Augusta Marića za 1921. godinu. Zastupnik komandanta Drinske divizijske oblasti, pukovnik Drag. V. Jeremić. Valjevo, 1. XI. 1921.; nedatirani dokument potpisan od komandanta brigade, pukovnika Svet. K. Cvijovića i komandanta drinske divizijske oblasti generala Drag. Kostića.

1939. radio je u Inspektoratu zemaljske obrane, kao načelnik industrijskog odjela.¹⁷ Od pojedinosti iz njegova privatnog života treba navesti da je u listopadu 1933. u Zagrebu oženio Mariju Medaković iz Zagreba.¹⁸

Koji su razlozi uspješne karijere Augusta Marića u kraljevskoj jugoslavenskoj vojsci, ako znamo da su u njezinom časničkom zboru prevladavali uglavnom Srbi? Jedan od razloga možda leži u činjenici da je toj vojsci nedostajalo glavnostožernih časnika, važnih za uspješno vođenje vojske. Zato su gotovo svi glavnostožerni časnici bivše austro-ugarske vojske u novoj vojsci imali uspješne karijere.¹⁹ Sigurno je i August Marić posjedovao vrijednosti dobrog časnika koje su mu omogućile napredovanje, ali nema sumnje da se on u potpunosti prilagodio u vojsci jedinom prihvatljivom političkom svjetonazoru jugoslavenskog jedinstva pod krunom Karađorđevića. To se iznimno dobro vidi na incidentu koji se dogodio 1931. u Zagrebu između Marića i jednog mladića, u koji se kasnije umiješao i profesor Balenović, o kome je Marić kasnije izjavio: "G. profesor u meni je video oficira rodom iz predratne Srbije i zato je odmah, nepredomišljajući se ustao protiv mene, što me je začudilo i odmah palo u oči. Ovaj moj osećaj ima osnove još i u naknadnom saznanju sa dosta verodostojne strane, da se je g. profesor Balenović za vreme prošlog političkog režima isticao, kao hrvatski separatista (...) G. profesor valjda ne zna da su u dugom vremenu od 11 godina izbrisani tragovi bivših ovih ili onih oficira, da svi usrdno radimo na opštem dobru, čuvajući obraz naše Vojske. On ne zna da je i među sinovima naše zemlje, koji su sticajem prilika ranije bili a.u. oficiri, bilo i dobrih i čestitih elemenata, koji sada u našoj narodnoj vojsci zauzimaju odgovorne položaje i koji su dugim nizom godina svojim radom i marom sigurno toliko, ako ne i više, doprineli opštoj konzolidaciji države, no g. Balenović".²⁰

August Marić u Travanjskom ratu 1941.

Krajem 1939. tada već brigadni general Marić je premješten u Zagreb i postavljen za pomoćnika zapovjednika Savske divizijske oblasti, a krajem sljedeće godine i za njezinog zapovjednika. Prvog prosinca 1940. unaprijeđen je u čin divizijskoga generala. Postavljanje Marića na tu dužnost trebalo je ojačati povjerenje Hrvata u vojsku, u vremenu kad se Europom

¹⁷ Opširnije o svim dužnostima koje je Marić obnašao vidjeti: M. BJELAJAC, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, 163.-164.; HDA, FAM, kut. 6, Novinski članak.

¹⁸ HDA, FAM, kut. 1, Zagrebačka nadbiskupija - Krsni list Marije Lisac; Izvod iz zapisa sjednice pravoslavne srpske eparhijske konzistorije u Pakracu, dana 8/21. aprila 1931. god. držane; Hrvatska starokatolička crkva - vjenčani list, 5. X. 1933.

¹⁹ M. BJELAJAC, *Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije 1922-1935*, 148.; Isti, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, 27.

²⁰ HDA, FAM, kut. 2, đeneralštabni pukovnik August Marić, pomoćnik načelnika štaba IV a. o. za načelnika štaba IV armijske oblasti, Zagreb 19. VI. 1931.

već širio novi svjetski sukob. Zagrebački tisak pozdravio je promaknuće Marića, koji je već bio poznat i cijenjen u zagrebačkom društvu, kao i njegovo imenovanje za zapovjednika Savske divizijske oblasti: "On je ne samo prvi Hrvat, koji zaprema ovako vidan i istaknuti položaj, nego je i prvi divizijski general od generala Hrvata, koji služe u našoj vojsci".²¹

Državni udar u Beogradu 27. ožujka 1941., kojim je vojska preuzela vlast i odbacila pristupanje Jugoslavije silama Osovine, bio je uvod u slom te države.²² Nakon državnog udara HSS je naredio vojnim obveznicima Hrvatima da se ne odazivaju na pozive u vojsku i da od mobilizacije skrivaju stoku i vozila. Kad je Maček ipak ušao u novu vladu generala Dušana Simovića, bilo je prekasno da se posljedice te odluke otklone. Zato su pred sam početak napada sila Osovine na Jugoslaviju jedinice Savske divizije, koje su trebale držati bojišnicu na Dravi, bile tek djelomično popunjene ljudstvom, stokom i vozilima. Njemačke snage su u noći sa 6. na 7. travanj prešle Dravu i uspostavile mostobran u blizini Koprivnice. General Marić je odlučnim mjerama na to područje poslao pojačanja koja su suzbila Nijemce. Njihov mostobran se održao jedino zahvaljujući snažnoj topničkoj potpori s mađarske strane Drave. Kasnije su i Nijemci priznali da su se jugoslavenske snage na mostobranu dobro borile. Ipak, u jugoslavenskim jedinicama vladala je slaba organizacija, a pričuvnici hrvatske nacionalnosti sve su više bježali iz jedinica. Marić je pokušao organizirati daljnji otpor njemačkom napredovanju prema Zagrebu, ali su jugoslavenske crte bile probijene na drugim mjestima. Glavni njemački prodor usmjerio se preko neuništenog mosta kraj Barcsa pa su Nijemci preko Virovitice i Bjelovara (u kojem je došlo do ustaške pobune) napredovale prema Zagrebu, zašavši Savskoj diviziji iza leđa. Devetog travnja odlučeno je da se pričuvnici koji se ne žele boriti razoružaju i puste kućama, dok su se preostale jugoslavenske snage trebale povući prema Petrinji. U tom trenutku i sam Marić je izjavio da su Hrvati napustili vojsku, ponudivši da preda zapovjedništvo Srbinu, generalu Brkiću, ali ostali časnici su to odbili. Marić se pokušao probiti do Siska, ali su mu Nijemci kraj Sesveta presjekli put. Pokušao je prijeći Savu zaobilazeći Zagreb, ali su ga 10. travnja na večer u Podsusedu zarobili Nijemci i odveli u Zagreb u hotel "Milinov" (danas hotel "Dubrovnik", op. a.). Nijemci su zarobljene časnike hrvatske nacionalnosti iste noći pustili kućama.²³

²¹ M. BJELAJAC, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, 127, 164.; HDA, FAM, kut. 6, Novinski članak.

²² Nakon državnog udara knez Pavle doputovao je u Zagreb gdje se sastao s vođom HSS-a Vladkom Mačekom, koji mu je predložio da zagrebačka policija uhiti generala Petra Nedeljkovića, zapovjednika IV. armije. Nakon toga bi knez Pavle kao vrhovni zapovjednik predao zapovjedništvo nad tom armijom Augustu Mariću. Budući da se na širem području Zagreba nalazilo puno jedinica popunjenih Hrvatima, one bi bile u stanju suprotstaviti se pučistima u Beogradu. Ipak, nakon kratkog razmatranja, Pavle je odbacio tu mogućnost. Vladko MAČEK, *In the Struggle for Freedom*, New York, 1957., 216.-218.

²³ HDA, FAM, kut. 2, Marić August div. general biv. jugosl. vojske Generalštabu Jugoslavenske armije (za Istoriski institut). Riječ je o tekstu koji je nakon završetka rata Marić napisao na traženje Istorijskog instituta Jugoslavenske armije (dalje: Marić za Istorijski

August Marić kao časnik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Iako je nakon rata pokušavao prikazati svoje pristupanje domobranstvu novostvorene NDH kao jedinu mogućnost u teškim okolnostima koje su vladale,²⁴ činjenica je da je Marić vrlo brzo nakon puštanja iz njemačkog zarobljeništva u sklopu prvih mjera organiziranja domobranstva NDH postavljen za zapovjednika Savskoga divizijskog područja, zapravo obnovljene Savske divizijske oblasti kojom je zapovijedao do travanjskog rata. Uskoro je s te dužnosti smijenjen (17. travnja) i stavljen na raspolaganju vojskovođi i ministru domobranstva Slavku Kvaterniku.²⁵ Početkom svibnja ime general-poručnika (podmaršala) Marića našlo se u prvoj skupini visokih časnika bivše austro-ugarske i kraljevske jugoslavenske vojske koji su i formalno zatražili prijem u domobranstvo NDH, a početkom lipnja Kvaternik je postavio Marića za glavara Glavnog stožera Vojskovođe, koji će 4. kolovoza biti preimenovan u Glavni stožer domobranstva.²⁶ Iako je u tom razdoblju glavnu riječ u vođenju i razvoju domobranstva imao Slavko Kvaternik, nema sumnje da je i Marićeva uloga na novoj dužnosti također bila važna.²⁷

Marić je sudjelovao i u uređenju granica NDH. Zajedno s državnim tajnikom Mladenom Lorkovićem on je 13. svibnja 1941. u Zagrebu kao predstavnik NDH potpisao međudržavni ugovor o razgraničenju NDH i Trećeg Reicha.²⁸ Vojskovođa Kvaternik je 6. lipnja 1941. zapovjedio Mariću da otputuje u Rogašku Slatinu i preuzme od podpukovnika Zvoni-

instituta); Potpukovnik jugoslavenske armije A. Marković drugu Augustu Mariću, divizijskom generalu bivše jugoslavenske vojske, Kaštel Lukšić 15. X. 1945.; M. BJELAJAC, "Savska divizija u ratu 1941.", *Vojno-istorijski glasnik*, Beograd, januar-april 1991., br. 1, godina XLII, 125.-158. Ovaj rad je ponovno objavljen u knjizi istog autora: *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, 119.-168.

²⁴ Kako je nakon rata objasnio, već 11. travnja redarstvo mu je oduzelo oružje, a 12. travnja ustaški sveučilištarci su ga htjeli uhititi. Razmišljao je da li da se preda Nijemcima, a jugoslavenske časnike srpske nacionalnosti je savjetovao da odu u njemačko zarobljeništvo ili neka otputuju u Srbiju. Na radiju je čuo o kapitulaciji Jugoslavije, ali tom prilikom nisu dane upute časnicima kako da se drže. Predstavnici vlasti NDH kontaktirali su s njim, i rekli da je pokušaj njegova uhićenja bio zabuna, pa se ipak odlučio pristupiti domobranstvu. HDA, FAM, kut. 2, Marić za istorijski institut, 21.-22.

²⁵ Marić je nakon rata izjavio da je na dužnosti zapovjednika Savskog divizijskog područja (domobranstva NDH) bio od 15. travnja do 1. svibnja 1941. Mladen COLIĆ, *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941.*, Beograd 1973., 201.; HDA, FAM, kut. 1, Karton prethodnih podataka Augusta Marića (ovaj karton Marić je ispunio nakon završetka rata, vjerojatno dok se nalazio u kratkotrajnom pritvoru Jugoslavenske armije).

²⁶ *Vjesnik naredaba i zapovijedi za cjelokupnu oružanu snagu NDH - naredbe*, br. 8, 7. V. 1941., 49.-50., Isto - *osobni poslovi* br. 10, 3. VI. 1941., 40., br. 21, 8. VIII. 1941., 163; M. COLIĆ, nav. dj., 198, bilj. 10.

²⁷ Damir JUG, *Ustroj i odnosi u oružanim snagama Nezavisne Države Hrvatske, Disertacija*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu 1999., 31.-33.

²⁸ Načelno je granica između ove dvije države trebala ići od tromeđe Italije, Trećeg Reicha i NDH, do tromeđe Trećeg Reicha, Mađarske i NDH po bivšoj upravnoj granici Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i austrijskih krunovina Kranjske i Štajerske. M. COLIĆ, nav. dj. 423.

mira Stimakovića²⁹ dužnost predsjednika povjerenstva za razgraničenje NDH i Trećeg Reicha. Zapravo je nova granica trebala biti uređena u skladu s njemačkim vojnim i gospodarskim zahtjevima. Granična područja koja su gravitirala Trećem Reichu, kao i veći posjedi njemačkih građana, nisu se smjeli dijeliti, nego su kao cjelina trebali pripasti Reichu. Po potrebi je trebalo preseliti stanovništvo. Autocesta Maribor - Zagreb koju su namjeravali graditi Nijemci trebala je biti njemački teritorij i na dijelu trase koji je išao hrvatskom obalom Sutle. U zamjenu, Nijemci su ponudili teritorijalne ustupke kojima bi NDH dobila Mokrice koje su bile posjed Zagrebačke nadbiskupije. Tijekom pregovora na predstavnike NDH vršeni su i pritisci, kao npr. demonstracije radnika Tvornice stakla iz Huma na Sutli, koji su tražili priključenje Trećem Reichu. Tek krajem kolovoza 1941. Nijemci su ublažili svoje zahtjeve, budući da je Hitler izjavio da ne želi uzimati dijelove hrvatskog teritorija.³⁰

Istovremeno su ustaše u prvim mjesecima postojanja NDH pokušali na radikalna način riješiti "srpsko pitanje". Ti pokušaji nisu uspjeli. Naprotiv, oni su dali poticaj širenju pobune srpskog stanovništva na području NDH.³¹ Krajem srpnja 1941. ustanak je izbio u Drvaru, a zatim se brzo proširio na okolna područja Like, Dalmacije i zapadne Bosne.³²

Glavni stožer Vojskovođe, koji je vodio general-poručnik Marić, ubrzo je morao izraziti zabrinutost zbog širenja pobune u zapadnoj Bosni, ocjenjujući da je neće moći ugušiti vlastitim snagama. Marić je tražio od Nijemaca da protiv pobunjenika djeluju i svojim zrakoplovstvom.³³ U dva izvješća koja je početkom kolovoza 1941. Marić uputio vojskovođi Kvaterniku jasno se pokazuje njegovo mišljenje o razvoju pobune u NDH. Ocje-

²⁹ Zvonimir Stimaković (1891.-1974.) bio je djelatni časnik austro-ugarske i kraljevske jugoslavenske vojske. U domobranstvu NDH obnašao je različite dužnosti i promaknut je u čin generala. Nakon rata osuđen je na 20 godina zatvora. *Tko je tko u NDH*, Zagreb 1997., 369.

³⁰ Marić je postavljen i za predsjednika komisije za razgraničenje s Kraljevinom Italijom, ali nisam našao nikakve podatke o njegovu obnašanju te dužnosti. HDA, FAM, kut. 2, Ministarstvo vanjskih poslova NDH, 804/1941. za gospodina podmaršala Augusta Marića; Ministarstvo vanjskih poslova NDH, 1482/1941. u Zagrebu 6. VI. 1941 za general-poručnika Augusta Marića; August Marić, general poručnik u miru Istražnom povjerenstvu u III. odjelu Ministarstva hrvatskog domobranstva (dalje: MHD ili MINDOM), Zagreb, 5. IV. 1943.

³¹ Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, Zagreb 1977., 162.-178.; Vasa KAZIMIROVIĆ, *NDH u svjetlu nemačkih dokumenata i dnevnika Gleza fon Horstenau 1941-1944*, Beograd 1987., 111. i dalje.

³² Za više podataka o početnoj fazi pobune i vojnim mjerama NDH da ga suzbije, vidjeti Dušan LUKAČ, *Ustanak u Bosanskoj krajini*, Beograd 1967., 93.-182. Ustanici su krajem srpnja i tijekom kolovoza na tom području ubili nekoliko tisuća muslimanskih i hrvatskih civila, a oko 50 000 osoba je pred pobunjenicima pobjeglo iz svojih domova. Zdravko DIZDAR, Mihael SOBOLEVSKI, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.*, Zagreb 1999., 114.-119. i dok. br. 5, 9.

³³ *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije* (dalje: Zbornik NOR-a), tom XII, knj. 1, dok. br. 96.

njujući da je riječ u općem i širokom ustanku srpskog stanovništva u Lici i Bosni, Marić navodi da su domobranske snage u protuudaru uspjele opet osvojiti važnija mjesta i prometnice, ali da su na ostalom prostoru uništene državne zgrade, oružničke postaje, poštanski uredi, željezničke pruge i postaje, a tamošnji Hrvati i Muslimani izloženi nasilju pobunjenika. “U ovakvim prilikama, Hrvati - katolici i muslimani, u krajevima, gdje žive pomiješani sa Srbima, mogu se lako pokolebati videći, da ih državna vlast nije mogla momentalno zaštititi. Ovakva mogućnost postoji tim više, što i među njima ima mnogo slavenofila i ljevičara, koji zbog lokalnog oportuniteta žele ostati u trpeljivim odnosima sa Srbima. Neizvjesnost u pogledu završetka rata, ovakve tendencije još više pojačava. Komunisti kojih zbog siromaštva ima i među Hrvatima, potpomagat će pobunjeničku akciju i u tom pogledu našli su se sada sa Srbima na istom putu. U službi kod nas ima još dosta Srba - na željeznici, pošti i t.d., a među njima sigurno ima dosta takvih kojima ova pobuna ide u račun. Konačno treba računati i sa mentalitetom hrvatskog seljaštva koje je već godinama napajano sporazumaškom politikom i u smislu popustljivosti (...)”.³⁴ Marić je naglasio da je za pobunu kriva i “(...) naša vrlo jaka reakcija prema Srbima odmah poslije revolucije³⁵ kao na pr. u Drvaru i u okolini Banja Luke, odakle je i sam zapovjednik diviz. područja izvjestio, da su represalije i suviše žestoke. Bilo je čak izvještaja kao na pr. od pokojnog bojnika Konrada,³⁶ da se on boji, da mu naši domobrani ne otkazu poslušnost zbog nepromišljenih i užasnih nedjela neodgovornih organa, čemu se je stalo na put tek poslije Poglavnikove odredbe”. Marić je Kvaterniku predložio da uz vojnu akciju treba pokušati smiriti srpsko stanovništvo, odvratiti ga od daljnje pobune i zaštititi ga od samovolje i zločina ustaša. Naveo je primjer pukovnika Stjepana Neubergera koji je u Bosanskom Novom i Krupi uzeo taoce i obećao ih sljedećeg dana pustiti kućama ako okolica ostane mirna. To je uspjelo u Bosanskom Novom, ali u Krupi su ustaše taoce poklale i Neuberger je njihove leševe vidio u rijeci Uni. Bilo je i drugih sličnih primjera u kojima je vjerodostojnost domobranstva uništena samovoljnim ustaškim postupcima. “Glavni stožer uspio je do sada da akciju pobunjenika lokalizira na krajeve južno od Save i Une, ali je samostalna akcija ustaša pod zapovjedništvom pukovnika Rolfa (Tomislava, op.a.) izazvala novo žarište pobune u Kordunu - na Petrovoj Gori³⁷ (...) Iz ovih

³⁴ Ovu Marićevu izjavu moramo smatrati u najmanju ruku licemjernom, ako se uzme u obzir da je upravo on na krilima “sporazumaške” politike vlade Cvetković-Maček postao zapovjednik Savske divizijske oblasti i stekao čin divizijskoga generala!

³⁵ Pretpostavljam da Marić pod “revolucijom” misli na stvaranje NDH u travnju 1941.

³⁶ Bojnika Ferdinanda Konrada ubila je skupina ustanika 26. srpnja 1941. na cesti Drvar - Bosanski Petrovac. D. LUKAČ, nav. dj., 93.

³⁷ Potpukovnik Neuberger javio je 5. kolovoza 1941. da se srpsko stanovništvo u okolini Kostajnice “diže na ustanak” i bježi u šumu. “Vjerojatno je, da je ovo posljedica toga, što se je u narodu doznala vijest o kretanju odjela ustaškog pukovnika Rolfa od Gline u smjeru jugo-istoka. Predlaže, da se ne šalju ustaše, jer se time stvara veće nezadovoljstvo i širi ustanak.” HDA, fond Ministarstvo oružanih snaga NDH (dalje: MINORS NDH), kut. 5, Duglasna izvješća stigla u Glavni stožer 5. VIII. 1941.

simptoma vidi se, da cijela kontra akcija nije objedinjena i da ustaški sistem radikalnog čišćenja ne samo ne uspjeva u stišavanju pobune već da to izaziva nova žarišta, vrlo često baš na onim mjestima gdje je to za vojsku najgore". Marić je naglasio da se domobranstvo nalazi u početnoj fazi razvoja i da je nedovoljno organizirano i opremljeno. Budući da je dosta domobrana prije travanjskog rata dugo vremena provelo u pričuvi jugoslavenske vojske, Marić je upozorio na njihov umor, koji je u budućnosti mogao dovesti do pada njihova borbenog morala, kolebljivosti i nediscipline.³⁸

Marić je predložio da ustaše odmah prekinu samovoljne akcije protiv srpskog stanovništva, budući da to samo pridonosi širenju pobune koju domobranstvo sve teže može suzbiti. Tražio je da sposobni vojni zapovjednici u cilju uvođenja reda dobiju svu vlast na pobunjenim područjima i da se mirnom stanovništvu jamči život i sigurnost imovine. Tek naknadno trebalo je srpsko stanovništvo planski iseliti.³⁹

Nedugo nakon podnošenja ovih izvješća, Marić je došao u Bihać u obilazak tamošnjih domobranskih postrojbi.⁴⁰ Nakon povratka u Zagreb izdao je 14. kolovoza zapovijed za novo djelovanje ustaških i domobranskih snaga u zapadnoj Bosni, s konačnim ciljem zauzimanja pobunjeničkog središta u Drvaru.⁴¹

Vidljivo je, da Marić nije podržavao samostalno i nekontrolirano djelovanje ustaških snaga. Naprotiv, njihovo djelovanje smatrao je kontra-produktivnim. On je još 18. srpnja 1941., prije izbijanja ustanka, nakon nekoliko incidenata između talijanske vojske i ustaških postrojbi predložio vojskovođi Kvaterniku da se ustašama strogo naredi da sa svoje strane ne potiču takve incidente i da se premladim i neiskusnim ustašama oružje oduzme.⁴² Konačno, tijekom kolovoza 1941. na jednom sastanku visokih vojnih dužnosnika NDH s Pavelićem, Marić je predložio da se raspuste "divlje ustaše", budući da njihovo djelovanje samo pridonosi širenju ustanka. Pavelić je to prihvatio, ali je pitao Marića kako će se bez tih ustaša svladati ustanak u sjeverozapadnoj Bosni. Marić mu je odgo-

³⁸ Ova Marićeva pretpostavka pokazat će se točnom već krajem 1941. kada je umor i iscrpljenost domobranskih postrojbi uvelike smanjila njihovu borbenu vrijednost. M. COLIĆ, nav. dj., 303.-306.

³⁹ Hrvatski povijesni muzej, Prepisi dnevnih izvješća Glavnog stožera domobranstva NDH, Glavni stožer domobranstva broj 1271/ tajno za vojskovođu i ministra domobranstva, Zagreb 2. VIII. 1941.; Glavni stožer vojskovođe broj 1400 za vojskovođu i ministra, Zagreb, 6. VIII. 1941. Izgleda da se vojskovođa Kvaternik nije složio s ovim Marićevim ocjenama, budući da na dnu izvješća od 2. kolovoza postoji bilješka: "Nije usvojeno po vojskovođi na izvješćivanju 2. 8. u 10h".

⁴⁰ HDA, FAM, kut. 1, Zapisnik saslušanja Mile Ivekovića sastavljen u Redarstvenoj oblasti u gradu Zagrebu, 16. siječnja 1942. Prepis Kotarskog narodnog suda za grad Zagreb, 11. VII. 1946.

⁴¹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 1, dok. br. 257.

⁴² HDA, zbirka mikrofilmova, Arhiv Vojske Jugoslavije, rola broj 235 (111), snimka 131.

vorio da se to ne može lako procijeniti, jer to ovisi o mnogim čimbenicima, pa je naveo podatke o velikim snagama koje je Austro-Ugarska dugo vremena koristila za uvođenje reda u BiH krajem 19. stoljeća.⁴³

Marić je imao i jedan osobno neugodan susret s ustašama. Početkom rujna 1941. jedne večeri se sa suprugom vraćao kući. Na početku Zvonimirove ulice kraj Trga N (danas Trg žrtava fašizma, op.a.) ustaški stražar dao mu je znak da prijeđe na desnu stranu ulice, budući da je kretanje lijevom stranom uz zgrade Ustaške vojnice bilo zabranjeno. Iako je skrenuo desno, netko iz obližnje skupine ustaša je rekao stražaru "Kundakom ti njega, kundakom!". Marić je bio revoltiran, pa ih je pitao: "Zašto kundakom?" Zatim je na desnu stranu ulice pritrčalo nekoliko ustaša koji su Marića i njegovu suprugu ugurali u jednu zgradu. Nije mu pomoglo ni što se predstavio kao general (bio je u civilu). Jedan ustaša mu je prijetio da će ga streljati "(...) produžujući na mene vikanje jednom nečuvenom bezobzirnošću, koju u mojoj 36 godišnjoj častničkoj službi nisam nikada doživio niti vidio (...) moram priznati, da su mi skoro došle suze, da sam ovako nešto nečuveno doživio". Uz još puno uvreda Marić i njegova supruga su ipak uspjeli otići kući. Marić je od Kvaternika zatražio da u ovakvim slučajevima zaštititi domobranske časnike i pokrene istragu "(...) jer po mom dubokom i patriotskom uvjerenju ne može se dozvoliti ovakav postupak, koji ide na opću štetu u ovim ozbiljnim vremenima".⁴⁴

Marićeva degradacija i progon u NDH

Vojskovođa Kvaternik je 4. listopada 1941. razriješio na vlastitu molbu general-poručnika Marića dužnosti glavarava Glavnog stožera hrvatskog domobranstva i stavio ga na raspolaganje.⁴⁵ Pretpostavljam da je glavni razlog za Marićevu smjenu s tog položaja bilo neprihvatanje njegovih planova za smirivanje pobune u NDH. Marić je smatrao da se na smirivanju stanja mora djelovati i političkim mjerama, a Slavko Kvater-

⁴³ Marić je ovaj događaj opisao nakon rata, kada je pokušao u što većoj mjeri dokazati da je bio protivnik ustaškog režima, pa je moguće da je u ukidanju "divljih ustaša" (nekontroliranih ustaških skupina koje su u tom razdoblju počinile zločine nad srpskim stanovništvom) preuveličao svoju ulogu. Ipak, iz drugih dokumenata je vidljivo da se on zaista suprotstavljao nekontroliranom ustaškom djelovanju. Odredbu o prestanku djelovanja "divljih ustaša" Pavelić je izdao 9. kolovoza 1941. HDA, FAM, kut. 2, Objašnjenje Augusta Marića, div. gen. biv. jugoslavenske vojske, Zagreb, od 22. i 26. V 1945. (prilozi 3. i 7.); M. COLIĆ, nav. dj., 280.-282.

⁴⁴ HDA, FAM, kut. 1, (pismo Augusta Marića) vojskovođi i ministru hrvatskog domobranstva (Slavku Kvaterniku), nedatirano.

⁴⁵ *Vjestnik MINDOM - osobni poslovi*, br. 30, 8. X. 1941., 370. Iako je u *Vjestniku* navedeno da je razriješen na vlastitu molbu, ipak je nakon smjenjivanja navodno rekao: "Vi mislite da možete sad mi na glavu radit, što sam otišao s mjesta glavarava stožera, ali moje će vrijeme još doći". HDA, FAM, kut. 2, Zapisnik preslušanja konjaničkog potpukovnika Zvonimira Stimakovića rađen u pisarni pročelnika Kaznenopopravnog odsjeka III. odjela MHD-a, 23. X. 1941.

nik i ostali visoki domobranski časnici tvrdili su da će ugušiti ustanak do zime.⁴⁶

Marić je nastavio raditi u povjerenstvu za razgraničenje s Trećim Reichom. Posao oko razgraničenja bio je zahtjevan, pa ni sam Marić nije za njega bio dovoljno pripremljen. Kasnije je izjavio da su ostali hrvatski predstavnici bili uglavnom nesposobni za taj posao gledajući jedino na ostvarenje osobne koristi. Iako je Marić po zapovijedi vojskovođe trebao smijeniti dotadašnjeg predsjednika povjerenstva potpukovnika Zvonimira Stimakovića, on to nije učinio.⁴⁷ Pred kraj listopada 1941. Marić je, po Kvaternikovoj zapovijedi, naredio hrvatskim predstavnicima da se vrate u Zagreb, kako bi se smanjili troškovi rada povjerenstva.⁴⁸ Očigledno, vojskovođa Kvaternik je do tada u sukobu u povjerenstvu za razgraničenje stajao na Marićevoj strani. No, posljednjih dana listopada to se promijenilo, čime će Marić uskoro pasti u nemilost.

Potpukovnik Stimaković je 20. listopada Glavnom stožeru uputio žalbu na rad Marića, tvrdeći da on kompromitira povjerenstvo.⁴⁹ Stimaković i drugi članovi povjerenstva optužili su Marića da je od lipnja do listopada 1941. prekomjerno trošio državni novac (dnevnice) i benzin. Osim toga, iz NDH je u Treći Reich prebacivao osobe, stvari i *Reichsmarke*, što je mogao raditi bez nadzora, čime je ostvario nezakonitu korist. Za istragu tog slučaja imenovan je Odbor za poslove časti i poštenja. Predsjednik odbora bio je general pješaštva Ante Matasić, a članovi generali Bogumil Novaković i Vilko Begić. Odbor je 30. listopada obavijestio Marića da je do kraja istrage razriješen svih dužnosti i zapovjedbenu mu je da ne napušta Zagreb.⁵⁰

⁴⁶ Vladimir VAUHNİK, *Nevidljivi front - borba za očuvanje Jugoslavije*, Minhen 1984., 190.; V. KAZIMIROVIĆ, nav. dj., 113.

⁴⁷ Kasnije je to objašnjavo time što nije htio potpukovnika Stimakovića osramotiti pred Nijemcima.

⁴⁸ Vojskovođa Kvaternik je 23. X. 1941. zatražio od Marića da Stimakovića i geodetske časnike zamijeni prikladnijim ljudima i da hrvatski predstavnici rade u NDH, dok se s Nijemcima treba raditi na sastancima, naizmjenice u NDH i Trećem Reichu. HDA, FAM, kut. 2, MHD NDH, I. odjel, Br. 30/Str. Taj., Zagreb, 23. X. 1941. za Predsjednika povjerenstva za razgraničenje s Njemačkom, general-poručnika Augusta pl. Marića; August Marić, general poručnik u miru Istražnom povjerenstvu u III. odjelu MHD-a, Zagreb 5. IV. 1943.

⁴⁹ HDA, FAM, kut. 2, Središnje hrvatsko-njemačko povjerenstvo za razgraničenje taj. broj 588 za Glavara Glavnog stožera Vojskovođe, Rohitsch-Sauerbrunn (Rogaška Slatina, op.a.) 20. X. 1941. (Priepis). Potpukovnik Stimaković se u ovom dokumentu potpisao kao predsjednik povjerenstva, iako ga je na tom mjestu još u lipnju zamijenio Marić.

⁵⁰ HDA, FAM, kut. 2, Zapisnik preslušanja konjaničkog potpukovnika Zvonimira Stimakovića i bojnika Antuna Markovića u pisarni pročelnika kaznenopopravnog odsjeka III. odjela MHD-a, 23. X. 1941.; za Glavara Glavnog stožera vojskovođe general-poručnika g. Laxu, Zagreb 24. X. 1941.; MHD III. odjel br. 26/str. taj. za podmaršala gospodina Augusta pl. Marića, 25. X. 1941.; MHD I. odjel, br. 32/str. taj. 1941. za general-poručnika Marića pl. Augusta, Zagreb 31. X. 1941.; Odbor o časti i poštenju u stvari general-poručnika pl. Marića - zapisnik sastavljen u izvidnom postupku dne 5. XI. 1941.

Marić se uzalud žalio da nije počinio navedene zloporabe i da je radio po nalogima vojskovođe Kvaternika: “Sticajem prilika služio sam više od 20 godina u t. zv. jugoslavenskoj vojsci, koja je odisala srpskim duhom. Bio sam sve vrijeme u generalštabu iste vojske, te sam objektivno promatrajući imao prilike upoznati se i sa svima negativnim stranama shvaćanja, odgoja i postupka u onoj vojsci. Mirne duše mogu reći, da ovakav istup protiv svoga pretpostavljenog i generala u višem činu, kao što je učinjen protiv mene, nadmašuje u svojoj drskosti i pokvarenosti srpske metode i ja sa zebnjom strepim od pomisli da se ovako nešto uvriježi u naše domobranstvo”.⁵¹

Ipak, Odbor je u studenome 1941. utvrdio da je Marić počinio sve navedene zlopotrebe: “Izvan svake je dvojbe, da je general poručnik Marić svojim djelima zlorabio ne samo svoj visoki položaj kao glavnik glavnog stožera hrvatske oružane sile, nego je istodobno mogao najteže kompromitirati ugled N.D.H. i do krajnosti pomutiti prijateljske i savezničke odnose prema Velikom Njemačkom Reichu”. Odbor je utvrdio da Marićeva djela ne spadaju pod kazneni postupak, ali su u suprotnosti s držanjem časnika.⁵² Na osnovi ovih zaključaka, vojskovođa Kvaternik je 31. prosinca 1941. odlučio: “Na temelju ovih zloporaba lišavam general-poručnika Augusta pl. Marića svih stečenih prava, koja su bila u vezi s njegovim dosadašnjim činom i položajem. On ne smije više nastupati kao general-poručnik, a niti nositi odijelo generala Hrvatskog domobranstva”.⁵³

Marićev nečasni otpust iz domobranstva bio je samo prvi korak u njegovu progonu. Krajem 1941. i 1942. Ustaška nadzorna služba (UNS) počela je ispitivati glasine po kojima je Marić pomagao ustanike dostavljajući im oružje, kao i da je od pojedinih osoba tražio da u Srbiju prenesu neke povjerljive spise.⁵⁴ Trećeg siječnja 1942. UNS je uhitio Marića i njegovu ženu Mariju, a već 27. siječnja predloženo je da ih se pošalje u koncentracijski logor na tri godine. Marija Marić, koja u istrazi nije ništa

⁵¹ HDA, FAM, kut. 2, General-poručnik August Marić Vojskovođi i ministru domobranstva (za treći odjel), Zagreb 26. X. 1941. (izvod iz prijepisa).

⁵² HDA, FAM, kut 2, Zaključak odbora o časti i poštenju u sastavu generala Bogumila Novakovića, Vilka Begića i Slavka Stanzera (predsjednik odbora u zamjeni za oboljeloga generala pješništva Antu Matasića), Zagreb 20. XI. 1941. (dokument je djelomično oštećen).

⁵³ Marić je tu odluku primio na znanje 15. I. 1942. HDA, FAM, kut. 2, Glavni stožer MINDOM-a, Obć broj 7759 od 31. XII. 1941. za gospodina Augusta pl. Marića. Odluka o lišavanju čina i svih stečenih prava koja su bila u savezu s njegovim dotadašnjim činom i položajem objavljena je u *Vjestniku MINDOM-a - osobni poslovi*, br. 1, 12. I. 1942., 1.

⁵⁴ HDA, FAM, kut. 2, Zapisnik preslušanja zapovjednika Stožerne satnije Domobranske akademije Ljubomira Lugačića, Pavice Lugačić i Ljubice Kružić, Zagreb 14. XI. 1941; MINDOM III. odjel br. 32/str. taj. za Operativni odsjek Glavnog stožera MINDOM-a, Zagreb 14. XI. 1941.; Zapisnik od 5. I. 1942. sastavljen u stanu Terezije Acinger, Palmotićeve ul. 20/III kat (pečat: UNS - Ured ustaškog redarstva u Zagrebu za grad Zagreb i veliku župu Prigorje).

priznala, osuđena je zato što je srpskim zarobljenicima u Njemačkoj slala pakete s hranom i što je bila u bliskim odnosima s osobama srpske nacionalnosti, a svog muža je sa "(...) svojim raskošnim i razvratnim životom pomagala u njegovom protuhrvatskom radu".⁵⁵

Posebno optužujuća za Marića bila je izjava djelatnika UNS-a Mile Ivekovića, koji se u kolovozu 1941. našao u Bihaću kada je tamo bio i Marić. Iveković se, po svojoj izjavi, žestoko posvađao s Marićem oko daljnijeg načina vođenja borbe protiv pobunjenika na tom području. Iveković je izjavio da mu domobranski časnici uopće nisu htjeli pomoći. "Gosp. general Marić odgovorio mi je da što mi 'zeleniši' znamo, da su oni stari ratnici i da će oni raditi kako oni hoće (...) da sa svojim ustašama spavam, jer da će nas u protivnom slučaju sve dati zatvoriti sa time, da bi mi sve ono oružje i što smo imali sa sobom (predali) u ruke četnika, kada bi mi poginuli". Marić je dao nalog da se topništvo ne smiju gađati naseljena mjesta, a zarobljene pobunjenike trebalo je pustiti kućama. U borbama se domobranstvo držalo pasivno i nedjelotvorno ne skrivajući svoje neprijateljstvo prema ustašama: "Sav način kretanja i vođenja borbe domobranaca spram četničko-komunističkih banda a po narednjima njihovih zapovjednika bilo je to samo na koristi bandita, a propast naših ljudi, oružja i ostalog ratnog materijala, kao posljedica naredaba generala Marića bilo je da je Kulen Vakuf kroz par dana nakon toga pao u ruke četničko-komunističkih banda uz vrlo velike žrtve tamošnjeg našeg stanovništva".⁵⁶

Opširnije o optužbama UNS-a može se saznati iz jednog spisa od 26. ožujka 1942. One su bile puno teže od onih zbog kojih je Marić izbačen iz domobranstva. Osim optužbi djelatnika UNS-a Mile Ivekovića, Marića, "po majci srbske familje Pokrajaca" i njegovu ženu se optuživalo za održavanje veza i pomaganje pobunjenika (komunista), kao i prijateljavanje sa Srbima i Židovima. Marić je optužen je da je na njegovo zalaganje u domobranstvo primljen pukovnik Vladimir Vauhnik koji je obavljao obavještajnu djelatnost na štetu NDH. Po izjavi uhićenih komunista Marić je davao novce za "Crvenu pomoć", potpisujući se na ceduljici s kojom je trebalo podići pomoć kao "podmaršal". Optužen je i da je zajedno s potpukovnikom Stjepanom Neubergerom⁵⁷ djelovao na štetu NDH, jer "Kada se je prilikom preslušanja spomenulo ime Stjepana Neubergera, August Marić pocrvenio je do ušiju". Budući da je Neuber-

⁵⁵ HDA, FAM, kut. 1, Br. U.Z. 122/I, Priedlog o prisilnom boravku u logoru za Augusta i Mariju Marić upućen Ustaškoj nadzornoj službi - Ravnateljstvu Ustaškog redarstva NDH u Zagrebu (Ured I), 27. I. 1942. Zagreb (ovjereni prijepisi Kotarskoga narodnog suda za grad Zagreb, 15. XI. 1945.). Marija Marić je po nekim izvorima zaista pomogla i spasila velik broj Srba i Židova od progona vlasti NDH. V. VAUHNİK, nav. dj., 186.

⁵⁶ Kao u bilj. 40.

⁵⁷ Potpukovnik Neuberger početkom listopada 1941. uspostavio je kontakt s ustanicama i počeo s njima surađivati, ali je uhićen i osuđen na smrt. Dušan LUKAČ, nav. dj., 270.-271.; Milan POJIĆ, "Lako prevozni zdrug Hrvatske legije (Legione Croata Auto-transportabile) 1941.-1942.", ČSP, br. 1/1999., 187.

ger bio u vezi s komunistima, UNS je smatrao da isto vrijedi i za Marića, a smatralo se da i Neubergerova izjava pred smaknuće to potvrđuje.⁵⁸ Marić je optužen da se za vrijeme Kraljevine Jugoslavije isticao nemoralnim ponašanjem, "srbovanjem" i da je imao prisne veze s masonom Lujom Harazinom, bivšim zatupnikom njemačkog "Kruppa" u Beogradu. Zbog svega toga: "Istražitelj je stekao uvjerenje, da je bivši general Marić uzrok svih naših neuspjeha u Bosni, i prema tome glavni krivac za izgubljene živote, te ga je radi toga, kao nečasnu osobu koja se uvukla u Hrv. domobranstvo, predložio na izdržavanje kazne u logor".⁵⁹

Marićeva rehabilitacija u NDH

Ipak, Marić i njegova žena nisu završili u logoru, iako je Marić tri mjeseca proveo u zatvoru na Savskoj cesti.⁶⁰ Za Marićevu rehabilitaciju već u ožujku 1942. založio se njemački general Glaise von Horstenau, kojeg je s Marićem vezalo prijateljstvo još iz austro-ugarske vojske. Glaise se obratio Kvaterniku, tražeći da se Marić rehabilitira, budući da je izbačen iz vojske i premlaćen od policije, iako nikakva njegova krivnja nije dokazana.⁶¹ Nešto prije toga i Marić je podnio tužbu protiv potpukovnika Stimakovića zbog zloupotrebe novca, imovine i štete koju je nanio NDH, olako prepustivši neka granična područja Trećem Reichu.⁶² Tako je započela Marićeva reha-

⁵⁸ "Prigodom smaknuća pukovnika Stjepana Neubergera, dok sam ga vodio na stratište, isti mi je rekao slijedeće riječi: 'Svjestan sam da sam pogriješio što sam pucao na vlastiti vlak, sa hrvatskim domobranima, ali sam siguran da me se ubija zato što sam opasan za jednu veliku ličnost u Hrvatskoj vojsci, izuzev g. Vojskovođu maršala Kvaternika'. Na moj upit, zašto ne kaže tko je dotično lice, odgovorio mi je da mi neće reći, jer umire častno. Da on reče dotičnu osobu, rekao je, da mu se to ne bi vjerovalo, jer bi se mislilo da on to čini iz osvete ili mržnje prema toj visokoj osobi". HDA, FAM, kut. 2, Zapisnik sastavljen dne 16. sječnja 1942. u Ravnateljstvu Ust. redarstva za veliku župu Prigorje i Zagreb, izjava Ivice Vrkljana, zapovjednika detektiva na Ust. redarstvu.

⁵⁹ HDA, FAM, kut. 2, Ravnateljstvo ustaškog redarstva za veliku župu Prigorje i Zagreb, Broj 122/1942. od 26. III. 1942. za Pravosudni odjel MHD-a na ruke g. pukovnika Praunspergera - podaci o Augustu Mariću. Nakon primitka ovog izvješća pročelnik Pravosudnog odjela MINDOM-a, pukovnik Praunsperger, predložio je vojskovođi Kvaterniku da se odbaci Marićev priziv od 3. travnja 1942., budući da uzimajući u obzir nove optužbe Marićev predmet spada pod Kazneni sud, a ne pod Odbor za poslove pošte-nja. HDA, FAM, kut 2, Praunsperger ministru hrvatskog domobranstva, doglavniku-vojskovođi, nedatirano.

⁶⁰ HDA, FAM, kut. 1, August Marić (divizijski) general biv./predjašnje jugoslavenske vojske Gradskom narodnom odboru I. rajona, Zagreb 27. V. i 10. VII. 1946.

⁶¹ HDA, MINORS, serija vojskovođa, doglavnik i krilnik Slavko Kvaternik, *Der Deutsche General in Agram, Generalmajor Dr. h.c. Glaise von Horstenau Seine Excellenz Herrn Feldmarschall* krilnik vitez Slavko Kvaternik, *Agram, den 26 März 1942.* Zahvaljujem gospodinu Milanu Pojčiću iz HDA što mi je skrenuo pažnju na ovaj dokument.

⁶² Stimaković je na to u kolovozu 1942. uzvratilo novim napadima na Marića. HDA, FAM, kut 2, August Marić podnosi generalu g. Ivanu Prpiću, predsjedniku povjerenstva za razgraničenje s Njemačkom, prijavu protiv potpukovnika Zvonimira Stimakovića, Zagreb, 18. III. 1942., prepis; Zapisnik preslušanja tuženoga potpukovnika Stimaković Zvonimira po tužbi A. Marića u uredovnici Domobranskog mjesnog i postajnog zapovjedništva u Varaždinu, 5. VIII. 1942.

bilitacija, kojoj je bez sumnje pridonio istovremeni politički pad i smjenjivanje dotada drugog čovjeka NDH, vojskovođe Slavka Kvaternika.⁶³

Početkom listopada 1942. Vrhovni domobranski sud zaključio je da je postupak protiv Marića bio pun nepravilnosti. Nije mu dopušteno da iznese svoju obranu, optužbe nisu bile dokazane, a njegovi prizivi nisu uzeti u obzir. Sud je zaključio da Marić nije počinio nikakav kažnjivi čin pa ga se nije moglo sudski goniti. Naprotiv, izneseno je i mišljenje da bi trebalo povesti postupak protiv potpukovnika Stimakovića.⁶⁴ U jednom razgovoru s Glaise von Horstenauom u prosincu 1942. Pavelić je u vezi s rehabilitacijom Marića izrekao teške riječi na račun vojskovođe Kvaternika koji je čitav taj slučaj "zasvinjio". Dogovoreno je i da će pukovnik Milan Praunsperger⁶⁵ biti opozvan i premješten u ratni muzej, kamo je po Glaiseovu mišljenju i pripadao.⁶⁶ Točno godinu dana nakon Marićeva izbacivanja iz domobranstva, Poglavnik je 31. prosinca 1942. ukinuo odluku kojom je Marić lišen čina i stečenih prava. Priznato mu je pravo na plaću od trenutka lišavanja čina do 31. prosinca 1942., a istovremeno je umirovljen s pravom na punu mirovinu.⁶⁷

Ovime nije završena rehabilitacija Marića. Po zapovijedi Poglavnika osnovano je posebno istražno povjerenstvo, u kojem su bili generali Josip Lemešić i Fedor Dragojlov i pukovnik Nikola Pečornik. Ono je u travnju 1943. utvrdilo da Marić nije krao benzin a da prijenos deviza preko granice, za što je optužen Marić, nije carinski prekršaj. Istražno povjerenstvo je utvrdilo da je neistinita tvrdnja Odbora o časti i poštenju krajem 1941. da je Marić za vrijeme rada na određivanju granice telefonirao Glavnom stožeru u Zagrebu, što su komunisti prisluškiivali na pošti i dojavljivali pobunjenicima.⁶⁸ U Marićevu korist svjedočio je i Lujo Harazin, koji je još za vrije-

⁶³ Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, *Vojskovođa i politika. Sjećanja Slavka Kvaternika*, Zagreb 1997., 56. i dalje.

⁶⁴ Tijekom 1943. i Zemaljski ratni sud utvrdio je da se Mariću ne može utvrditi nikakav kazneni čin i da on nije izdavao lažne račune i pribavljao protuzakonitu imovinsku korist. HDA, FAM, kut. 2, Vrhovni domobranski sud NDH III odjelu MINDOM-a, br. 10/Taj., Zagreb 8. X. 1942.; Izvod priepisa iz Odluke Zemaljskog ratnog suda u k. p. br. 4/1943-6.

⁶⁵ Milan Praunsperger (1881.-1960.) bio je časnik austro-ugarske i vojske Kraljevstva SHS do 1921. Kao pravnik nakon osnutka NDH bio je pročelnik Pravosudnog odjela MINDOM-a, a kasnije ravnatelj Ratnog muzeja i arhiva NDH. Unaprijeđen u čin generala. Nakon rata osuđen na 10 godina zatvora, od čega je izdržao 6 godina. *Tko je tko u NDH*, 329.-330.

⁶⁶ B. KRIZMAN, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, Zagreb 1980., 461.

⁶⁷ Vjestnik MINDOM-a - osobni poslovi, br. 2, 15. I. 1943., 47.; HDA, FAM, kut. 1, Računarski dvor NDH, broj 14866 G.P. - 1943. za Upravni stožer MINDOM-a, Zagreb 19. IV 1943.

⁶⁸ HDA, FAM, kut. 2, Iztražno povjerenstvo MINORS-a određeno zapovijedi Poglavnika III./Z. br. 8051/taj.-42., Br. 85/Taj. 9. IV. 1943. za Pravosudni odjel Upravnog stožera MINORS-a; Ministarstvo državne riznice NDH - Odjel za državnu imovinu, navjeru i dugove - odsjek za banke i valute Broj 8043/43. KZ 49/43. za Iztražno povjerenstvo, Pravosudni odjel MINORS-a, 24. IV. 1943.; Prilozi 1 i 2 - Izvodni priepisi iz izvješća Iztražnog povjerenstva.

me Kraljevine Jugoslavije imao bliske veze s Trećim Reichom. On je potvrdio da je Marić iz NDH u Treći Reich prebacio stvari jednoga njemačkog časnika i novac za njegova sina, polaznika domobranske škole u Stockerauu.⁶⁹

Tijekom Marićeve rehabilitacije više se uopće nije spominjala optužnica UNS-a od 26. ožujka 1942., koja uglavnom i nije počivala na čvrstim dokazima, a osobe koje su optužile Marića kasnije su povukle svoje iskaze.⁷⁰ Nije se više spominjala ni epizoda iz Bihaća iz kolovoza 1941.

General-poručnik August Marić (sasvim lijevo, gleda u kameru) za vrijeme dok je obnašao odgovorne dužnosti u domobranstvu NDH.

Na slici se vide i njegovi kasniji protivnici, generali pješaštva Vilko Begić (sa sijedim brkovima) i Slavko Štancer (bez desne ruke, okrenut leđima).

HDA, FAM, kut. 6.

⁶⁹ Harazin je od 1919. do 1941. živio u Beogradu, ali je po vlastitom iskazu bio istaknuti Hrvat. Kao predstavnik "Kruppa" već je 1938. dobio njemačko odlikovanje. Tijekom rata sin mu je radio u Mostaru za njemačku poluvojnu radnu organizaciju Todt. Nema sumnje da je svjedočenje osobe koja je imala tako dobre veze s Trećim Reichom i te kako pomoglo Mariću. HDA, FAM, kut. 2, Zapisnik o preslušanju Harazin Luje u izvidima protiv general-poručnika Marić pl. Augusta u uredovnici pročelnika 2. odsjeka III odjela MINORS-a, Zagreb 8. IV. 1943.

⁷⁰ I optužba protiv Vladimira Vauhniku je otpala, budući da je i u *Vjestniku osobnih poslova MINDOM-a* objavljeno da glavnostožerni pukovnik Vauhnik opoziva svoju molbu za primitak u domobranstvo. Budući da se radilo o talijanskom državljaninu, otpušten je iz domobranstva bez prava i obaveza prema NDH. *Vjestnik MINDOM-a - osobni poslovi*, br. 2, 20. I. 1942., 39.

Kako je tekla njegova rehabilitacija, Marić je odlučio tužiti sve one za koje je smatrao da su mu tijekom njegova progona načinili nepravdu, budući da je on bio "(...) glavnik glavnog stožera u prvom vremenu stvaranja nove Hrvatske, jedan od svih poštenih Hrvata obće poštovan general (...)", a pojedinci su ga željeli uništiti, samo zato jer je u jugoslavenskoj vojsci bio divizijski general.⁷¹ Zato je u listopadu 1943. uputio ministru i zapovjedniku oružanih snaga generalu Miroslavu Navratilu tužbu protiv Slavka Kvaternika zbog zlouporabe ovlasti i zanemarivanja propisa o časti i poštenju čime mu je nanesena velika šteta. "Tek uklanjanjem kao štetna ministra g. Kvaternika i neposrednom obraćanju Poglavniku, meni učinjena nepravda bude dielom popravljena."⁷² Marić je tužio i bivšeg pročelnika Pravosudnog odjela MINDOM-a, pukovnika Praunspergera, budući da je dopustio nepropisnu istragu protiv njega na nagovor skupine tadašnjih visokih časnika domobranstva (generala Laxe i drugih) odnosno "kojekakvih mračnih primitivnih tipova" koji su se uvukli kod tadašnjeg ministra Kvaternika. "Nitko mi nije mogao reći, ma što povoljnog o Praunspergeru u posljednjih 25 godina života Hrvata. Rečeno mi je da se hvali s nekim razoružanjem dielova jugoslovenske vojske u Samoboru poslije 10. IV. 1941. g. Ozbiljni Samoborci kažu, da je to bio cirkus i samo pokvarenjak je mogao iz toga izbiti kapitala, kad su poslije proglašenja N.D.H. jedinice jugoslovenske vojske popunjene Hrvatima, koje je rat odveo u Sloveniju, hrlile u Hrvatsku, da tamo dragovoljno polože oružje, da isto bude sačuvano novoj državi". Zbog Praunspergera su se viši domobranski časnici koji su prethodno služili u jugoslavenskoj vojsci osjećali nesigurno: "No izgleda, da je g. Praunspergeru, kao ne-Hrvatu, nepoznato da smo mi Hrvati od uvijek bili i ostali osjetljiviji na nepravdu, no druge narodnosti".⁷³

Marić je podnio i tužbu protiv članova bivšeg odbora časti i poštenja - generala Slavka Štancera, Vilka Begića i Bogumila Novakovića. Marić se posebno oborio na njihovu optužbu da je telefonirajući s granice u Zagreb omogućio pobunjenicima da ga prisluškuju i dođu do važnih podataka: "A šta bi taj odbor 'časti' tek rekao, kad bi u jednom višem stožeru prisustvovao modernoj borbi sa primjenom novijih sredstava za vezu (poljskih krugovalnih stanica), kada se zapovjedi daju i otvorenim, (ne šifriranim) načinom, a neprijatelj ima mogućnosti prisluškovati - i prisluškuje! Gospodin Begić bi valjda sve te zapovjednike obtužio za 'veleizda-

⁷¹ HDA, FAM, kut. 2, August Marić, general poručnik u miru Istražnom povjerenstvu u III. odjelu MHD-a, Zagreb, 5. IV. 1943.

⁷² Zemaljski ratni sud proglasio se nenadležnim za tužbu, a nemam podataka kako je dalje rješavana tužba protiv Slavka Kvaternika. HDA, fond Sudovi oružanih snaga NDH, kut. 2, Zemaljski ratni sud u Zagrebu - kazneni predmet protiv bivšeg ministra Hrvatskog domobranstva, vojskovođe Slavka Kvaternika, U.k.p. 2/43.

⁷³ HDA, FAM, kut. 2, August Marić, general-poručnik u miru Državnom tužiteljstvu Suda hrvatskog domobranstva, tužba protiv pukovnika suca Emila Praunspergera; August Marić, general poručnik u miru Ministru i zapovjedniku oružanih snaga generalu g. Fridrihu Navratilu, Zagreb 9. I. 1944.

ju'. To su posljedice, kad se bivši intendant igra generala i mješa se u stvari, koje ne razumije, jer ga je vrijeme pregazilo.⁷⁴ Zapovjedanje neka ostavi generalima boračkog staleža, a za njega bi bolje bilo, da je ostao kod zanata i u hrvatskom domobranstvu djelotvornije se brinuo po obskrbnoj grani (...) ostario sam kao generalstäbler. Ne dozvoljavam nikome, da mi daje zlobne lekcije glede održavanja vojničke tajne, a najmanje nekom bivšem intendantu (...) Štete ovakvog rada po obće interese ne mogu se opravdati sa monumentalnom žudnjom za osjećajem sadištičke slasti, koju su tada neki na vrhovima domobranstva priželjkivali u obaranju podmaršala i prvoga glavara glavnog stožera, koji se nije gurao, već ga je sam prvoodređeni ministar domobranstva u novoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj zvao, doveo, favorizirao i postavio na položaj, da ga onda samo radi hira pojedinaca na vrhovima tako sramno napusti".⁷⁵

Marićeve veze s Nijemcima

Nema sumnje da je Marićevoj rehabilitaciji iznimno pomoglo njegovo poznanstvo s njemačkim opunomoćenim generalom u Zagrebu Glaise von Horstenauom. Tek nekoliko dana nakon uspostave NDH, Glaise von Horstenau se susreo sa svojim starim školskim drugom, "hrvatskim junakom Marićem", s kojim su ga povezivale uspomene na prijateljstvo iz bivše austro-ugarske vojske.⁷⁶ No, to je bila samo jedna od veza koje je Marić imao s predstavnicima Trećeg Reicha.

Marić je prije rata, u razdoblju dok je radio u Inspektoratu zemaljske obrane, imao raznolike veze s njemačkim tvrtkama, posebno onima koje su proizvodile naoružanje i vojnu opremu.⁷⁷ Početkom ožujka 1940. tadašnji brigadni general August Marić određen je da nadzire radove tvrtke "Jugopetrol d. d.", kako bi se onemogućilo radnike te tvrtke da prikupljaju za Treći Reich podatke o djelatnosti jugoslavenske vojske.⁷⁸ "Jugopetrol d.d." osnovan je 1939. njemačkim kapitalom i u njemu su,

⁷⁴ I u jednom američkom obavještajnom izvješću iz 1944. general Begić je ocijenjen kao "star, nesposoban čovjek". Lj. BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije. Dokumentima i polemikom o temama iz novije povijesti Jugoslavije*, Zagreb 1987., 261., bilj. 274.

⁷⁵ HDA, FAM, kut. 2, August Marić general-poručnik u miru podnosi Osobnom odjelu MINORS-a tužbu po sudu časti protiv članova bivšeg Odbora časti i poštenja, Zagreb, 8. II. 1944.; Marićeva tužba protiv istih osoba, 5. X. 1943.

⁷⁶ Peter BROUCEK, *Ein General im Zwielficht - Die Erinnerungen Edmund Glaises von Horstenau*, treća knjiga, Beč, Köln, Graz 1988., 85.-87., 296.

⁷⁷ Pretpostavljam da otuda potiče i njegovo poznanstvo s Lujom Harazinom, predstavnikom "Kruppa" u Beogradu za vrijeme Kraljevine Jugoslavije.

⁷⁸ HDA, FAM, kut 2, Ministarstvo vojske i mornarice Kraljevine Jugoslavije, Inspekcija zemaljske obrane, komesar za rude i metale Br. 445, 27. II. 1940. za Komandanta IV armijske oblasti; Štab IV armijske oblasti u Zagrebu Br. 601, 1. III. 1940. za Komandanta Savske divizijske oblasti; Ministarstvo vojske i mornarice Kraljevine Jugoslavije, -eneralštabno odeljenje, Operativni otesek, Str. Pov. -. Br. 5981, 4. VI. 1940. u Beogradu za Pomoćnika komandanta Savske divizijske oblasti đenerala g. Augusta Marića (sva tri dokumenta su prepisi).

navodno, djelovali brojni njemački obavještajci. No, Marić je dobro surađivao s tvrtkom i nije je ometao u izvođenju radova.⁷⁹

Povjesničar Velimir Terzić je smatrao da je Marić tijekom travanjskog rata djelovao kao njemački čovjek koji je radio na raspadu jugoslavenske vojske i pomogao ulazak Nijemaca u Zagreb.⁸⁰ No, Terzić nije čvrsto argumentirao tu svoju tvrdnju.⁸¹ Smatram da Marić u travanjskom ratu nije djelovao kao njemački “petokolonaš”, ali ostaje činjenica da je i prije i nakon toga imao puno veza s Nijemcima i da se može smatrati čovjekom pod znatnim njemačkim utjecajem.

Kao glavar Glavnog stožera Vojskovođe (domobranstva) Mariću su dobri odnosi s Nijemcima postali obveza. Vojskovođa Kvaternik ga je zadužio da uz njemačku pomoć ustroji obavještajnu službu domobranstva.⁸² Marić je za svog suradnika u Glavnom stožeru uzeo glavnostožernog pukovnika Vladimira Vauhnik.⁸³ Radilo se o vrsnom obavještajcu koji je od 1938. bio jugoslavenski vojni ataše u Berlinu. Nakon kapitulacije Jugoslavije Nijemci su ga kao svog obavještajca poslali u domobranstvo NDH. Vauhnik je još od prije bio u bliskim vezama s Glaise von Horstenauom,⁸⁴ a Marića je upoznao još u vrijeme dok je ovaj radeći u Inspektoratu zemaljske obrane posjećivao Berlin. Prije Marićeve degradacije, Vauhnik je krajem studenog 1941. otišao u Ljubljano.⁸⁵

Ako se uzmu u obzir dobre veze koje je Marić imao s Nijemcima, onda ne iznenađuje postojanje glasina da je on spadao u onaj krug ljudi s kojima su Nijemci htjeli smijeniti kompromitirani ustaški režim jednom

⁷⁹ *Naftaši u revoluciji*, Zagreb 1985., 33.-34. i dalje; Dušan BIBER, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933-1941*, Ljubljana 1966., 239.; HDA, FAM, kut. 1, Petrolej d.d. Zagreb za *Herrn August Marić, ehemaliger Divisionsgeneral von Jugoslawien*, 18. V. 1942. (fotokopija dokumenta).

⁸⁰ Velimir TERZIĆ, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941 Uzroci i posljedice poraza*, knj. 2, Beograd, Ljubljana, Titograd 1983.

⁸¹ Ako se pažljivo analiziraju tekstovi na koje se V. Terzić poziva kada piše o Marićevoj navodnoj izdaji u travnju 1941., vidi se da nema nikakvih čvrstih dokaza za takve Terzićeve tvrdnje. “Zagreb je 10. IV. 1941. u posljednji čas spašen od bombardiranja ‘jugoslavenskog’ topništva”, *Hrvatski narod* (Zagreb), br. 240, 12. X. 1941., 12.; Milorad JANKOVIĆ, podlistak “Peta kolona - trijumf izdajnika i petokolonaša”, *Politika* (Beograd), 4. XII. 1972., 13.

⁸² B. KRIZMAN, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, 173., 331.

⁸³ Vauhnikovu molbu za primitak u domobranstvo vidjeti u *Vjesnik vojnih naredaba i zapovijedi za cjelokupnu oružanu snagu NDH - naredbe*, br. 26, 1. VIII. 1941., 449.

⁸⁴ Vauhnik je Beogradu dostavio obavijest o njemačkom napadu na SSSR, a nakon 27. ožujka 1941. i o napadu sila osovina na Jugoslaviju. Nakon kapitulacije Jugoslavije radio je za Nijemce, a kasnije tijekom rata i za zapadne obavještajne službe i Dražu Mihailovića. Jacob B. HOPTNER, nav. dj., 166. bilj. 36, 231.-232. bilj. 56-57, 271.-272.; Vasa KAZIMIROVIĆ, nav. dj., 79-84, 219 bilj. 6, 284.

⁸⁵ Iako Vauhnik tvrdi da je iz Zagreba pobjegao pred Gestapoom, može se pretpostaviti da je u Ljubljano, koja je tada bila pod talijanskom upravom, otišao s njemačkom dozvolom. V. VAUHNİK, nav. dj., 181.-201. U HDA, FAM, kut. 2 može se naći i jedno pismo na njemačkom jeziku koje je Vauhnik u srpnju 1941. pisao Mariću iz Berlina.

umjerenijom vladom.⁸⁶ Njemačka spremnost da pomognu Mariću vidi se i iz činjenice da mu je u kolovozu 1942. odobrena njemačka viza pa je u rujnu 1942. otputovao u Beč, gdje je uglavnom boravio do početka veljače 1943. kada se vratio u Zagreb.⁸⁷ Nakon povratka u Zagreb Marić se zaposlio u istoj onoj tvrtci čiji je rad 1940. trebao nadzirati - "Petroleju d.d.", zapravo bivšem "Jugopetrolu!"⁸⁸

Kada je Glaise von Horstenau krajem 1944. zbog sukoba s Pavelićem napustio Zagreb, i Marić je izgubio utjecajnog zaštitnika. Nakon sloma afere Lorković-Vokić, vlasti NDH su na Sljemenu internirale sumnjive osobe, a među njima se našao i August Marić. Njegova žena je uzalud od ustaških dužnosnika tražila njegovo oslobađanje pozivajući se na Glaise von Horstenaua koji više nije mogao zaštititi starog druga. Kasnije je ipak prvi pušten iz internacije, upravo zato da bi se umanjila važnost afere Lorković-Vokić.⁸⁹ Do kraja rata Marić je opet bio pod prismotrom vlasti NDH, budući da mu je krajem 1944. odbijena pretplata na telefon, a u veljači 1945. oduzet mu je i radioprijamnik.⁹⁰

Razdoblje nakon završetka rata

Neposredno nakon završetka rata, tijekom ljeta 1945., Marić je opet bio pritvoren i saslušan kao bivši domobranski časnik. U beogradskoj *Politici* od 15. srpnja 1945. objavljeno je da je Marić kao zapovjednik Savske divizijske oblasti bio u vezi s Nijemcima i da je prema dogovoru svoju diviziju upotrijebio da bi osigurao njihov ulazak u Zagreb. Za vrijeme dok je bio lišen slobode, teško se razboljela i početkom kolovoza umrla i njegova žena Marija.⁹¹ Ipak, Marić se za razliku od mnogih drugih uspio izvući iz nepovoljne situacije. Ubrzo je pušten iz zarobljeništva, a zatim je uspio izboriti položaj slobodnoga i punopravnoga građanina nove jugoslavenske države. Optužbe, dobrim dijelom nikad dokazane, pod kojima se nalazio krajem 1941. i početkom 1942. sada je pred novim vlastima u punoj mjeri mogao iskoristiti u svoju korist.

⁸⁶ Lj. BOBAN, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941-1943. Izvještaji informatora o prilikama u Hrvatskoj*, Zagreb 1985., 71., 363., 478.; B. KRIZMAN, *Ustaše i Treći Reich*, Prvi svezak, Zagreb 1983., 272.-273.

⁸⁷ HDA, kut. 1, Karton prethodnih podataka; Putnica NDH na ime Augusta Marića.

⁸⁸ HDA, FAM, kut. 1, Potvrda Petrolej d. d. Zagreb (nedatirano).

⁸⁹ B. KRIZMAN, *Ustaše i Treći Reich*, drugi svezak, Zagreb 1983., 87., 139. bilj. 189.; P. BOURCEK, nav. dj., 452. O Glaiseovom sukobu s Pavelićem i odlasku iz Zagreba, vidjeti i V. KAZIMIROVIĆ, nav. dj., 293. i dalje.

⁹⁰ HDA, FAM, kut. 1, Rješenje Ravnateljstva za poštu, brzovoj i brzoglas, br. 71927 od 27. XII. 1944., Zagreb 4. I. 1945.; Redarstvena oblast za grad Zagreb - odsjek javne sigurnosti, 19. II. 1945. - Naredba o oduzimanju krugovalnika A. Mariću.

⁹¹ Marić je u logor Maksimir priveden 29. srpnja 1945., ali je 3. kolovoza upućen kao ratni zarobljenik na rad. HDA, FAM, kut. 1, Komanda logora Maksimir - otpusnica za Augusta Marića, Zagreb 3. VIII. 1945. (s pečatom "Komanda pozadine II. jugoslavenske armije - odeljenje za ratne zarobljenike); August Marić Gradskom narodnom odboru - odjel za narodnu imovinu, Zagreb, Opatička ulica 4/I, 18. VIII 1946., kut. 2, August Ma-

Marić je od novih vlasti tražio da se ispitaju svi domobranski časnici s kojima se sukobio tijekom rata, optužujući ih da su ga proganjali jer se suprotstavljao ustašama. “Podvlačim, da moja lična slučajna povrijeđenost igra posve neznatnu ulogu u poređenju na štetu, koja je učinjena našoj općoj narodnoj stvari.”⁹² Sastavio je i poseban dokument u kojem je pokušao što više ocrniti domobranske časnike. Optužio ih je kao “italo-švabske uljeze” koji su svojim postupcima uvelike pomogli malobrojnim ustašama da tijekom 1941. učvrste svoju vlast u NDH i time pomognu progon “nedužnih ispravnih Hrvata i Hrvatica”. Marić je u tom dokumentu za Slavka Kvaternika napisao je da nije potomak Eugena Kvaternika, nego talijanske obitelji Quaterna koja se sredinom 19. stoljeća doselila u Gorski kotar. Vilka Begića je opisao kao “najgadnijeg oportunistu” za kojeg je general Glaise von Horstenau pričao da ljubi Pavelićeva koljena. Za generala Laxu je izjavio da uopće nije poznavao hrvatski jezik nego je govorio samo njemački. Za Slavka Stanzera da je “(...) 1914 godine na Ceru u Srbiji nemilosrdno tjerao hrvatske domobrane protivu Srba u masama u smrt, samo da dobije viši naredni austrijski orden. To se može pripisati okolnostima da kao Švaba naravno nikada nije imao srca, ni razumijevanja da pod njegovom komandom Hrvati ginu za tuđe interese i da ih on tjera protivu Slavena”. Za Bogumila Novakovića izjavio je da je kao austro-ugarski časnik iz “oportuniteta i štreberluka” prešao s pravoslavne na katoličku vjeru.⁹³ Svoju vlastitu ulogu u domobranstvu nastojao je što više umanjiti ističući da u domobranstvu nikada nije bio pohvaljen, odlikovan ili unaprijeđen.⁹⁴ Isticao je da je u domobranstvo primljen tek u srpnju 1941. jer je bilo prigovora da nije čisti Hrvat i jer je u kraljevskoj vojsci bio divizijski general. Marić je tvrdio da je već krajem kolovoza 1941. tražio umirovljenje, a njegova dužnost glavarava Glavnog stožera Vojskovođe (domobranstva) bila je potpuno neodređena i bez ikakvih stvarnih ovlasti, budući da su Nijemci već tijekom ljeta 1941. preuzeli ustrojavanje i korištenje domobranstva. Zapravo, upravo zato što je bio nepodoban bio je poslan u Rogašku Slatinu na “službu van vojske” na poslove razgraničenja NDH i Trećeg Reicha. U jednoj prilici je isticao da nikada niti nije bio postavljen za glavarava Glavnog stožera domobranstva, a u drugoj da je na to mjesto došao prisilno, bez svog izbora, da bi se nekoga moglo optužiti za neuspjeh u borbi pro-

rić, divizijski general bivše jugoslavenske vojske za generalštabnog potpukovnika Antuna Markovića, Zagreb, Pantovčak 13, Zagreb 22. IX 1945.; August Marić Kotarskom narodnom sudu za II. rajon u Zagrebu, Zagreb 12. V. 1947., predmet: pripremni podnesak u parnici Augusta Marića protiv Mirka i Josipe Kolačević radi povratka pokretne pod br. P 257/47.

⁹² HDA, FAM, kut. 2, August Marić divizijski general u p. bivše jugoslavenske vojske Komandantu grada Zagreba, Zagreb 26. VI. 1945. (postoji i dokument sličnog sadržaja datiran 22. V. 1945.)

⁹³ HDA, FAM, kut. 2, “Jedno gledište o načinu kako su ustaše u ‘NDH’ postigli dominaciju u vrhovima hrvatskih oružanih snaga”, nedatirano.

⁹⁴ Teško da je i mogao biti unaprijeđen, budući da je odmah dobio čin domobranskog general-poručnika/podmaršala!

tiv ustanika. Naglašavao je da je od početka listopada 1941. bio izvan svake veze s vojskom NDH.⁹⁵ Sve te izjave duboko su oprečne činjenicama i izjavama koje je sam Marić davao tijekom rata, kada je isticao da su mu u prvim mjesecima NDH povjerena istovremeno dva iznimno važna i zahtjevna zadatka - posao glavara Glavnog stožera i voditelja razgraničenja NDH i Trećeg Reicha!

Izjavu Mile Ivekovića o njegovu držanju u Bihaću u kolovozu 1941. Marić je sada maksimalno iskoristio u svoju korist. Objašnjavajući svoj posjet Bihaću naglašavao je da se tamo našao u ulozi "promatrača" koji nije mogao donositi nikakve odluke, ali je ipak zaustavio zločine nad Srbima, ne dopuštajući da se domobranstvo iskoristi kao ispomoć u ustaškim akcijama. Marić je naveo da je svjesno radio u korist pobunjenika, kako bi pomogao njima a oslabio djelovanja domobrana i ustaša. Istovremeno je u domobrana poticao otpor prema ustašama. Napisao je da je pred ustašama spomenuo njemačke tenkove bez kojih nije htio slati domobranstvo u akciju iako o njima nije znao ni kada će doći niti kome će biti dodijeljeni.⁹⁶ Isto tako, Marić je izjavio da je upravo on na povratku iz Bihaća u Bosanskoj Krupi utjecao na pukovnika Neubergera da svoje snage ne koristi protiv ustanika.⁹⁷ Sve to, smatrao je Marić, predstavlja čvrsti "(...) dokaz da sam već tada osjećao i bio u duhovnoj vezi sa ciljevima narodno oslobodilačkog pokreta, a moj tadašnji istup u svojim posljedicama značio je pomaganje N.O. borbe.⁹⁸ (...) Sa pravom može se postaviti pitanje, zašto onda nisam otišao u šumu i prišao Oslobođilačkom pokretu? Istina, kada je 1942. g. ostalo poznato i osjećalo se, da je narodni otpor, a kasnije oslobodilački pokret organizovan i dirigovan, pojavila se i u meni želja, da doprinosem svoje ovom velikom narodnom djelu. No, s jedne strane, pošto sam uvijek bio pod policijskom prismotrom, znalo se za svaki moj korak, to je moglo biti izvede-

⁹⁵ HDA, FAM, kut. 2, Objašnjenje Augusta Marića, div. gen. biv. jugoslavenske vojske, Zagreb, od 22. i 26. V. 1945. (prilozi 3. i 7.), August Marić. general u miru, Opatička 4/I, za Kotarski sud I u Zagrebu, Zagreb, 21. X. 1945.; August Marić Narodnom kotarskom sudu za grad Zagreb (preko Komisije za biračke spiskove), Zagreb 4. II. 1946., R-238/1941, Prijepis Rješenja Kotarskog narodnog suda za grad Zagreb, 13. V. 1946.

⁹⁶ Smatram da ova Marićeva izjava nije istinita, jer je domobranskim snagama u Bihaću tijekom kolovoza 1941. zaista pridodano pet njemačkih tenkova. Pretpostavljam da se zapravo radi o tenkovima kraljevske jugoslavenske vojske, koje su Nijemci kao svoj ratni plijen stavili na raspolaganje domobranstvu NDH. D. LUKAČ, nav. dj., 137.

⁹⁷ Smatram da je i u ovom slučaju Marić u svoju korist dobro iskoristio optužbe UNS-a od 26. ožujka 1942. kada je optužen da je zajedno s Neubergerom pomagao odmetnicima. No, dok ta optužba za Neubergera zaista stoji, zbog čega je osuđen na smrt i obješen, pretpostavljam da je Marića navodnom vezom s Neubergerom trebalo kompromitirati kako bi se našli razlozi za njegovo upućivanje u logor. Vidjeti bilj. 58.

⁹⁸ HDA, FAM, kut. 1, Obrazloženje (izjave Mile Ivekovića), August Marić, Zagreb 11. VII. 1946. Jedna druga nedatirana inačica ovog obrazloženja umetnuta je u spis: August Marić, general bivše jugoslavenske vojske Gradskom narodnom odboru I. rajona u Zagrebu, 27. V. 1946.; August A. Marić, bivši divizijski general predjašnje jugoslovenske vojske Gradskom narodnom odboru I. rajona u Zagrebu, 10. VII. 1946. - prilog b; Obrazloženje gorepomenute tač. 6. (odnosi se na izvješće UNS-a 122/1942).

no samo dobro pripremljeno i organizovano bjegstvo (moje i moje žene) jer za obično bjegstvo smatrao sam se uslijed već odmaklih godina fizički nedorastao naporima pješačenja itd. Žalibože, nisam imao sreće, da me neko iz vana pozove i utre mi put bjegstvu, kao što je to bivalo sa drugima”.⁹⁹

Marić je skupio izjave od nekoliko osoba koje su izjavile da ih je on (i njegova supruga) tijekom rata zaštitio od progona vlasti NDH, kao i da je na razne načine pomogao partizanskom pokretu. Među ostalim, izjavu u njegov prilog dao je i istaknuti komunistički dužnosnik Vladimir Velebit.¹⁰⁰ Marić je pribavio i potvrdu da je kao činovnik “Petroleja d. d.” od 1943. do 1945. oslobodio većinu radnika te tvrtke od službe u oružanim snagama NDH i da je zaslužan da naftna postrojenja u Gojlu nisu uništena tijekom povlačenja Nijemaca.¹⁰¹ Svoje veze s generalom Glaise von Horstenauom Marić je objasnio jedino kao rezultat poznanstva iz mladosti, kada su šest godina bili zajedno u austro-ugarskim vojnim školama, što mu je omogućilo da pred ustaškim nasiljem zaštititi pojedince tražeći njegovu intervenciju.¹⁰²

Marić je kao pripadnik domobranstva NDH bio izbrisan iz biračkog popisa, ali je sredinom svibnja 1946. uvažena njegova žalba na tu odluku. Utvrđeno je da se nije trajno i aktivno borio protiv partizana, pa je prvobitna odluka ukinuta. Vlasti su ocijenile da je Marić “(...) u više slučajeva spriječio ratne operacije koje su bile uperene protiv odreda narodnooslobodilačke vojske, te je osim toga kao pristaša i saradnik N.O.P. bio proganjan i zatvaran od ustaških vlasti”.¹⁰³ Budući da je svime time

⁹⁹ HDA, FAM, kut. 2, Prilog 3 od 26. V. 1945.

¹⁰⁰ U cjelini ona glasi: “Potvrđujem da me je general August Marić u leto 1941 godine za vreme progona pravoslavanih u Zagrebu u svome stanu krio i da je mojim roditeljima u januaru 1945, dok su bili od ustaša zatvarani, pomagao. Pomoćnik ministra inostranih poslova Vladimir Velebit” HDA, FAM, kut. 2. Velebitovom ocu, generalu Ljubomiru Velebitu, pomagao je tijekom rata i Glaise von Horstenau, budući da je i general Velebit nekada bio austro-ugarski časnik. Mišo LEKOVIĆ, *Martovski pregovori 1943.*, Beograd 1985., 119.-120.

¹⁰¹ HDA, FAM, kut. 1, Izjava Milana Ostružnjaka, direktora Izvora nafte Gojlo, 5. IV. 1946.; Potvrda Petrolej d. d. Zagreb (nedatirano); Izjava Dr. Ing. Riharda Podhorskog, red. prof. Sveučilišta dekana Teh. fakulteta, 22. XI 1945.; Izjava Dr. Ivana Venka, šefa veterinarskog odsjeka Gradskog narodnog odbora Zagreb, 23. XI. 1945.; Izjava Dr. Franje Kadrnke, liječnika, 31. I. 1946.

¹⁰² HDA, FAM, kut. 1, August A. Marić bivši diviziski general predjašnje jugoslavenske vojske za Gradski narodni odbor I rajona u Zagrebu, Zagreb 10. VII. 1946, Opatička ulica 4/I prilog b (Dokazni materijal kada i na koji način je pomagao Narodnooslobodilačku borbu, 11. VII. 1946.).

¹⁰³ HDA, FAM, kut. 1, August Marić Gradskom narodnom odboru I rajona (odsjek unutrašnjih poslova), Zagreb 28. IV. 1947., kut. 2, Objašnjenje Augusta Marića, div. gen. biv. jugoslavenske vojske, Zagreb, od 22. i 26. V. 1945. (prilozi 3. i 7.); August Marić, general u miru, Opatička 4/I, za Kotarski sud I u Zagrebu, Zagreb, 21. X. 1945.; August Marić Narodnom kotarskom sudu za grad Zagreb (preko Komisije za biračke spiskove), Zagreb 4. II. 1946.; R-238/1941, Prepis Rješenja Kotarskog narodnog suda za grad Zagreb, 13. V. 1946.

ostvario prava punopravnoga građanina (nije suđen ni osuđivan kao suradnik okupatora ili djelatni pripadnik kvislinških organizacija, već mu je naprotiv priznato da je bio suradnik narodnooslobodilačkog pokreta), Marić je stekao pravo na mirovinu. To mu je nesumnjivo bilo važno radi rješavanja vlastite egzistencije.¹⁰⁴ Priznate su mu 42 godine radnog staža. Od 1. srpnja 1947. primao je mjesečnu mirovinu od 4880 dinara, a priznate su mu i zaostale mirovine od 1. siječnja 1946.¹⁰⁵ Krajem 1947. priznat mu je i 20% invaliditet izazvan vojnom službom prije i tijekom Prvog svjetskog rata, pa mu je dodijeljena invalidnina u iznosu od 200 dinara mjesečno.¹⁰⁶ Marić je tražio i dobio pravo na liječenje u toplicama. Budući da su mu ustaške vlasti tijekom rata oduzele dva radio uređaja u rujnu 1950. tražio je od Glavnog odbora Saveza ratnih vojnih invalida da mu se omogući kupovina radio uređaja "Kosmaj" po povlaštenoj cijeni "(...) na koji smatram da imam bar toliko prava i zasluga, kao mnoge 18 godišnje sindikalistkinje, koje su dobili doznaku za Kosmaj".¹⁰⁷

Po odluci Gradskog narodnog odbora iz rujna 1945. Marić se iz stana u Zvonimirovoj 6., gdje je živio tijekom rata, početkom listopada 1945. preselio u Opatičku ulicu broj 4.¹⁰⁸ U svom novom domu Marić je imao dosta sukoba sa susjedima, pri čemu se nije libio da dovede pod sumnju i njihovo držanje za vrijeme rata. Nakon svade s jednim susjedom, akademskim slikarom Juliusom Meisznerom, koji se zajedno sa svojom ženom navodno htio preseliti u Izrael, Marić mu je rekao da je nezahvalni tuđin i "engleski kolonizator", koji umjesto da pomogne "izgradnju soci-

¹⁰⁴ HDA, FAM, kut. 1, Potvrda Odsjeka unutrašnjih poslova I. rajona, Zagreb 28. V. 1946.; Ministarstvo narodne obrane FNRJ - Personalna uprava - penzioni otek Pr. br. 18487/1946 za Gradski narodni odbor Zagreb, 30. VII. 1946.; August Marić GNO I rajona/otsek unutrašnjih poslova/ molba za uvjerenje prema traženju PU JA br. 18487/46 od 12. IV. 1947.

¹⁰⁵ HDA, FAM, kut 1, Dr. Dobrosav Kočević za Augusta Marića, divizijskoga generala u penziji, Beograd 11. VI. 1947. Po podacima s početka 1948. godine Marićeva mirovina iznosila je 7172 dinara. Isto, invalidska prijava Augusta Marića, Zagreb 8. I. 1948.

¹⁰⁶ Marić je kasnije bezuspješno tražio povećanje invalidnine. HDA, FAM, kut. 1, Invalidsko uvjerenje Načelstva vojnog okruga Zagreb, 7. VIII. 1947.; Rješenje invalidske komisije pri štabu 2. armije, 8. XII. 1947.; Rešenje Vrhovne invalidske komisije Ministarstva narodne odbrane FNRJ, Beograd 9. V. 1949.; Savezna narodna skupština FNRJ - Savezno izvršno veće - biro za predstave i pritužbe, Beograd 22. XII. 1950. Augustu Mariću, Opatička ulica 4.

¹⁰⁷ HDA, FAM, kut. 1, August Marić, ratni vojni invalidi Upravi klimatskih i kupališnih liječilišta Ministarstva zdravlja NR Hrvatske, Zagreb 28. VIII. 1950.; August Marić, ratni vojni invalid Glavnom odboru Saveza ratnih vojnih invalida u Zagrebu, Zagreb 12. IX. 1950.

¹⁰⁸ Izgleda da je stan u Zvonimirovoj prije rata pripadao Židovu Spitzu koji je tijekom rata otišao u Budimpeštu. HDA, FAM, kut. 1, August Marić Zemaljskoj banci za Hrvatsku, odjel za upravu zgrada na ruke d. Nettela, Zagreb 6. XI. 1946.; August Marić Gradskom narodnom odboru - odjel za narodnu imovinu, Zagreb, Opatička ulica 4/I, 18. VIII. 1946.

jalizma”, koristi prvu priliku da napusti Jugoslaviju.¹⁰⁹ Marić je na više načina surađivao s novim vlastima. Na traženje Istorijskog instituta Jugoslavenske armije opisao je svoje sudjelovanje u travanjskom ratu 1941.,¹¹⁰ a zajedno s bivšim domobranskom generalom Ivanom Prpićem pojavio se 1947. i kao svjedok na suđenju protiv skupine visokih dužnosnika NDH, među kojima je bio i Slavko Kvaternik.¹¹¹

August Marić je umro 17. studenog 1957. u Zagrebu, u 73. godini života.¹¹²

Neke druge interpretacije Marićeva životopisa

U svojoj biografiji Augusta Marića jugoslavenski povjesničar Mile Bjelajac pokušao je od njega stvoriti idealnoga jugoslavenskog časnika. Više činjenica iz Marićeve biografije idu u prilog tom Bjelajčevu nastojanju. Marić je rođen u “jugoslavenskom” hrvatsko-srpskom braku, a iako je bio austro-ugarski časnik uspjelo mu je napredovati do odgovornih dužnosti u kraljevskoj jugoslavenskoj vojsci, čime se razbija hrvatska “tlapnja” da bivši austro-ugarski časnici nisu mogli napredovati u toj vojsci. Na kraju, progon Marića od strane NDH za Bjelajca je još jedan “plus” u njegovoj biografiji.¹¹³ No, što nam govore činjenice?

Bjelajac Marića za vrijeme dok je radio u jugoslavenskom Inspektoratu zemaljske obrane pretvara u vrhunskog obavještajca kada piše “Marić je kao visoki oficir bio u mnogim poverljivim misijama u inostranstvu. Ostali su sačuvani njegovi izveštaji o posetama Krupovim čeličanama sa procenama šta su Nemci želeli da prikriju, ali nisu uspjeli”.¹¹⁴ Budući da sam pregledao navedeno Marićevo izvješće o posjeti jugoslavenske delegacije pogonima “Kruppa” u veljači 1938., mogu reći da se nije radilo ni

¹⁰⁹ HDA, FAM, kut. 2, nepotpuni dokument - August Marić, Opatička 4/I, 20. VIII. 1946.; August Marić general u penziji drugu Juliusu Meiszneru, akademskom slikaru, Zagreb 26. XII. 1949.; Presuda Kotarskog suda I u Zagrebu, 29. III. 1951. Iz Marićeva pisma Meiszneru može se zaključiti da se Marić po drugi put oženio.

¹¹⁰ HDA, FAM, kut. 2, Istoriski institut Jugoslavenske armije, Ministarstvo narodne obrane FNRJ, Pov. Br. 40/K, Stvaranje istoriske građe za rat 6-IV do 15-IV-1941 god., 28. IX. 1946. Ova okružnica upućena je visokim časnicima kraljevske jugoslavenske vojske. Od njih je zatražen da svojim izjavama i na druge načine pomognu u prikupljanju podataka o travanjskom ratu 1941. Časnici bivše jugoslavenske vojske su i za vrijeme NDH dali izjave o svom sudjelovanju u travanjskom ratu. Iako bi se te izjave danas trebale nalaziti u Zagrebu, nisam ih uspio pronaći. U svakom slučaju bilo bi zanimljivo vidjeti što je Marić napisao o travanjskom ratu za vrijeme NDH. Jasno, u izjavi danoj nakon rata on navodi da se maksimalno trudio da zaustavi njemački prodor, te da nema govora o njegovoj suradnji s Nijemcima ili/i ustašama. M. BJELAJAC, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, 119., bilj. 5.

¹¹¹ N. KISIĆ - KOLANOVIĆ, nav. dj., 400.

¹¹² Vjesnik (Zagreb), 21. XI. 1957., 6.

¹¹³ M. BJELAJAC, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, 163.-168.

¹¹⁴ Isto, 164.

o kakvoj “poverljivoj misiji”. Jugoslavenima su prikazana razna njemačka oružja i vojna oprema, a Marić je predstavnicima “Kruppa” uručio jugoslavenska odlikovanja zbog njihovih zasluga prilikom podizanja zeničke željezare. Prije posjeta Trećem Reichu, Marić je posjetio i Kraljevinu Italiju gdje mu je prikazano talijansko naoružanje pa ga je mogao usporediti s njemačkim.¹¹⁵ Očigledno, u to vrijeme je postojala sasvim solidna njemačko-jugoslavenska suradnja oko pitanja naoružanja Jugoslavije njemačkim oružjem.

Kada je riječ o Marićevoj sudbini za vrijeme NDH, Bjelajac nigdje ne spominje da je jugoslavenska izbjeglička vlada Mariću oduzela čin i funkciju zbog toga što je podnio molbu za primitak u domobranstvo NDH.¹¹⁶ Bjelajac u potpunosti i sasvim nekritično prihvaća Marićevo objašnjenje dano nakon rata da on gotovo nije imao nikakve veze s domobranstvom NDH, a držim da sam naveo dovoljno podataka da utvrdimo kako to nije istina i da je Marić u prvim mjesecima NDH obnašao odgovorne vojne dužnosti. Iako Bjelajac navodi da je Marić u kolovozu 1941. i formalno primljen u domobranstvo, odmah zatim tvrdi “Za razliku od, npr. pukovnika Franje Nikolića, koji je već ukazom od 12. aprila 1941. (...) ‘za izvanredne zasluge učinjene hrvatskoj vojsci u najkritičnijem času’, primljen u glavni stožer, ili, za razliku od većeg broja oficira poimence nabrojanih u naredbi od 12. juna (...) koji su službeno primljeni u domobranstvo (...) nema Marića (...) Takođe, Marićevo ime nema ni u XXIX grupa oficira i generala (admirala) koji su po zakonskoj obavezi podnosili molbu da budu primljeni u vojsku”.¹¹⁷ Činjenica je da je Marić naveden u prvoj skupini časnika koji su podnijeli molbu za formalni prijam u domobranstvo, i da je ispred njega bio samo vojskovođa Slavko Kvaternik, čovjek koji je proglasio NDH! Navedeni pukovnik Nikolić, koji je kao jugoslavenski časnik tijekom travanjskog rata surađivao s ustašama, naveden je u istoj grupi s Kvaternikom i Marićem. A molbe su pozitivno riješene i Mariću i Nikoliću u kolovozu 1941.¹¹⁸ Bjelajac pokušava načiniti razliku između “izdajice” Nikolića i “dobrog” Marića, ali izgleda da sam Marić nije tako razmišljao, budući da u jednom dokumentu navodi Nikolića kao svog “druga”.¹¹⁹ Bjelajac nigdje ne spominje Marićevo poznanstvo s Glaise von Horstenuom, niti cijeli tijek Marićeve rehabilitacije kada mu je vraćen čin i dodijeljena

¹¹⁵ HDA, FAM, kut. 2, Marić A. August, đeneralštabni brigadni đeneral, izvještaji za Inspektora zemaljske obrane, Beograd, 28. II. i 4. III. 1938.; kut. 6, *Il Messaggero*, 16. XI. 1937. članak o dolasku visoke jugoslavenske vojne delegacije u Rim.

¹¹⁶ Ivan KOŠUTIĆ, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb 1992., 106., 110.

¹¹⁷ M. BJELAJAC, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991.*, 165.

¹¹⁸ *Vjesnik naredaba i zapovijedi za cjelokupnu oružanu snagu NDH - naredbe*, br. 8, 7. V. 1941., 49.-50; Isto, *osobni poslovi*, br. 21, 8. VIII. 1941., 163.

¹¹⁹ HDA, FAM, kut. 2, August Marić divizijski general u p. bivše jugoslavenske vojske Komandantu grada Zagreba, Zagreb 26. VI. 1945. (postoji i dokument sličnog sadržaja datiran 22. V. 1945.)

mirovina, a da se ne spominje posebno povjerenstvo osnovano po zapovijedi Poglavnika koje je utvrdilo Marićevu nevinost!

Zaključak

Da se Austro-Ugarska Monarhija nije raspala, možemo pretpostaviti da bi August Marić u njezinoj vojsci ostvario uspješnu karijeru. U toj vojsci na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće napredovanje nije ovisilo o nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti, nego uglavnom o mogućnosti kvalitetnoga vojnog školovanja. Marić je takvu mogućnost i dobio - prvo u vojnoj gimnaziji, a zatim na elitnoj vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu. To mu je otvorilo mogućnost za primanje u Ratnu školu, a nakon toga za ulazak u elitni glavnostožerni časnički zbor, što je bila glavna pogodnost za kasniju uspješnu vojnu karijeru.¹²⁰

Krajem 1918. prelazak u kratkotrajnu vojsku Narodnog vijeća SHS, a zatim u vojsku Kraljevstva SHS može se objasniti prirodnom potrebom jednoga profesionalnog časnika da u novim političkim uvjetima osigura svoju egzistenciju.¹²¹ Možemo reći da je i slučaj htio da Marić završi u vojsci Kraljevstva SHS, jer iako je poticao iz Hrvatske, on se možda nikada u nju ne bi vratio da mu roditelji nisu 1918. živjeli u Zagrebu. I u ovoj vojsci napredovao je do visokih položaja. Koji su uzroci tome, ako se zna da je kraljevska vojska uglavnom davala prednost časnicima srpske nacionalnosti? Mogli bismo pretpostaviti da mu je pomoglo to što se tijekom Prvoga svjetskog rata nije borio protiv srbijanske vojske i što mu je majka bila Srpkinja, ali smatram da glavni razlog leži u činjenici da je Marić bio sposoban časnik koji je u potpunosti prihvatio ulogu nove vojske kao branitelja jugoslavenskog unitarizma i srpske prevlasti u državi. Nakon 1945. i sam je izjavio da se u kraljevskoj jugoslavenskoj vojsci "u kojoj je preovladavo srpski uticaj na vrhovima", mogao kao Hrvat održati jedino tako što je temeljito obavljao svoj posao, a imenovanje za zapovjednika divizije bila je za njega, Hrvata, posebna čast.¹²² Položaj zapovjednika Savske divizijske oblasti i čin divizijskoga generala Marić je sigurno mogao zahvaliti i politici koja je vođena nakon sklapanja sporazuma Cvetković-Maček, krajem 1939. godine.

U travanjском ratu 1941. jugoslavenska vojska je poražena od Nijemaca, kao i vojske mnogih drugih europskih država prije toga, a ocjene Marićeva držanja u tom ratu su kontraverzne.¹²³ Marić se, slično kao i

¹²⁰ István DEÁK, *Beyond Nationalism A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps, 1848-1918*, New York, Oxford 1992., 165.-189.

¹²¹ M. KRLEŽA, nav. dj., 33.

¹²² M. Bjelajac u svojoj kratkoj Marićevoj biografiji ovu njegovu izjavu nigdje ne spominje, iako one potvrđuju da su nesrpski časnici u jugoslavenskoj kraljevskoj vojsci bili a priori manje podobni od časnika srpske nacionalnosti. HDA, FAM, kut. 2, Marić za isto-rijski institut, 4.; pismo gen. Marić i A. Markovića armiskom generalu u penziji Miloradu Petroviću, Zagreb 22. IV. 1946.

1918., opet našao u položaju da kao profesionalni časnik uđe u vojsku jedne nove države. On ni na koji način nije pripadao ustašama koje su nemilosrdno, ali i kontraproduktivno uništavale sve one koje su smatrali svojim političkim i nacionalnim protivnicima. To ipak ne znači da Marić nije bio spreman staviti svoje vojno znanje na raspolaganje Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. On je svakako bio spreman učiniti sve da uguši ustanak koji je uskoro izbio, ali je smatrao da nekontrolirana ustaška nasilja samo otežavaju djelovanje domobranstva. Na kraju je ipak maknut kao nepodoban, ali ne od ustaših dužnosnika ili samog Ante Pavelića, nego upravo od Slavka Kvaternika i njemu bliskih domobranskih časnika.¹²⁴

Koji su razlozi natjerali ministra domobranstva i vojskovođu Slavka Kvaternika da se obračuna s Marićem? Pretpostavljam da razlog leži u činjenici da je Slavko Kvaternik težio stvoriti časnički zbor u kojem neće biti pojedinaca "iskvarenih" jugoslovenstvom i srpstvom. Kada je krajem 1941. domobranstvo u borbama protiv ustanika pokazalo svoje slabosti, Kvaternik je na nerazuman i kratkovidan način krenuo u čišćenje časničkog zbora od sumnjivih i nedovoljno borbenih elemenata, a Marić je po svojem držanju, zamislama, ali i prošlosti očigledno spadao u tu kategoriju. Težnja da domobranski časnici budu "korijenski" Hrvati očišćeni od "srbijanštine" na kraju je dovela do međusobnog tužakanja, sumnjičenja i dokazivanja podobnosti koje je mjesecima razdirala časnički zbor domobranstva NDH.¹²⁵ Kada se nakon rata nalazio pod istragom jugoslavenskih vlasti, Slavko Kvaternik je, da bi se što više ogradio od ustašog režima, tvrdio da su Pavelić i ustaše htjele kompromitirati pa i ubiti Marića. Da bi mu spasio život, Kvaternik ga je morao nepravedno degradirati.¹²⁶ Kvaternik nije govorio istinu, jer je upravo on bio najodgovorniji za progon Marića, a nakon njegova sukoba s Pavelićem i uklanjanja s položaja druge najvažnije osobe u NDH započela je Marićeva rehabilitacija, za koju se zauzeo osobno Pavelić. Očigledno, "stari" Kvaternik i njegovi "naftalinci" (stariji domobranski časnici) i sami su se služili bezobzirnim metodama za koje se općenito smatra da su bile svojstvene ustaškim "rasovima"!

Sigurno je da je Marić tijekom rata pomagao pojedincima koji su se našli pod udarom ustaša, ali to sigurno nije radio kao suradnik partizana, nego iz oportunitizma ili želje da pomogne pojedincima, jer je s nekim od njih služio u austro-ugarskoj i/ili jugoslavenskoj vojsci.

¹²³ Nakon rata u izjavi jugoslavenskim vlastima Marić je izjavljivao da je učinio sve što je bilo u njegovoj moći da suzbije njemačko napredovanje, a te izjave prihvaća i M. Bjelejac. S druge strane, V. Terzić, iako bez čvrstih dokaza, smatra Marića petokolonašem koji je pomogao Nijemcima. Vidjeti bilj. 80., 81. i 110.

¹²⁴ Tijekom ispitivanja od UNS-a, Mariću su ustaški agenti izjavili da je istraga protiv njega povedena na traženje vojskovođe Kvaternika. HDA, FAM, kut. 2, MHD Glavni stožer, br. 43/str. taj. Predsjedniku odbora za poslove časti i poštenja, 23. XI. 1943.; kao u bilj. 73. i 75.

¹²⁵ Kao u bilj. 42, rola 253, snimka 5., 57.-58.; Damir JUG, nav. dj., 100.-102.; Zbornik NOR-a, tom XII, knj. 2, dok. br. 33.

Marić je uvijek isticao svoju profesionalnost i stručnu spremnost,¹²⁷ ali njegovi politički pogledi često su se mijenjali. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nije mu bilo teško optužiti određenog pojedinca za “hrvatski separatizam”. U NDH je isticao da je u prvim danima mlade države za nju obavljao najbitnije vojne dužnosti i da progon protiv njega, “poštenog Hrvata”, nalikuje na najgore slučajeve srbizirane kraljevske jugoslavenske vojske. U socijalističkoj Jugoslaviji, nakon što se uz puno muke uspio izvući od optužbi za suradnju s “okupatorom i domaćim izdajnicima”, bio je spreman svoje susjede optužiti da ne žele izgrađivati novu, socijalističku domovinu! No, možemo li optuživati Marića za prevrtljivost, ako znamo da se u burnim vremenima, u kojima je tisuće ljudi zbog “krive” političke ili/i nacionalne pripadnosti izgubilo glavu, mijenjao i prilagođavao novim okolnostima što je bolje mogao?

SUMMARY

AUGUST MARIĆ, A BIOGRAPHY OF AN CROATIAN OFFICER

August Marić, born in 1885, served as a junior general staff officer in the Austro-Hungarian army before and during the World War I. In 1919 he joined the royal army of the new Yugoslav state. He achieved a successful career and became a general. This was unusual because he was a former Austro-Hungarian officer and Croat, and the royal Yugoslav army was dominated by officers of the former royal Serbian army. Axis forces invaded Yugoslavia in April 1941. General Marić was captured by Germans, although Yugoslav forces under his command fought well against more powerful German forces. Marić joined the regular army of the newly proclaimed Independent State of Croatia (NDH), becoming the chief of its general staff. Soon he was kicked out of the army and accused of helping Serb and communist uprising against the NDH. In fact, Marić was obviously a victim of the power struggle among senior Croat officers. He was soon rehabilitated because of his good relations with general Glaise von Horstenau, the German army representative in Croatia, whose friendship with Marić dated since the days when they both served in the Austro-Hungarian army. After the war many senior NDH officers were executed or imprisoned by the Yugoslav communists, but Marić successfully presented himself as a victim of the Ustasha regime. He died in 1957.

¹²⁶ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, nav. dj., 220.; kao u bilj. 124.

¹²⁷ Zanimljivo je kako su u svojim sjećanjima bivši partizani često oštro istupali protiv profesionalnih časnika kao “prodanih duša” koje su svoje usluge spremne ponuditi svakoj vlasti - Habsburgovcima, Karađorđevićevima, Paveliću i Titu. Vidjeti primjerice Ivan ŠIBL, *Ratni dnevnik*, Zagreb 1960., 382.; Milan BASTA, *Rat je završen 7 dana kasnije*, Zagreb 1976., 370., 377.; Josip ŽUPANOV, *Zaboravljeni rat - sociologija jednog sjećanja*, Zagreb 1998., 63.-64.